KONRAD LEHTIMÄKI

HÄVITTÄJÄ

KUOPIO 1921. SAVON KANSAN KIRJAPAINO O. Y.

HULLUN PÄIVÄKIRJA

Vanha harmaapartainen mies istui yksin hienossa ruokasalissa, ja silmäili väsyneesti aamulehteään. Vanha palvelija kaatoi hänelle kahvia, kumarsi äänettömästi ja siirtyi seisomaan hänen tuolinsa taakse.

Hän pani sokeripalan kuppiin, hämmenteli sitä hitaasti ja sitten hörppi hitaasti puolisen kuppia, jättäen lopun siihen.

Vanha palvelija rykäsi ja huomautti arasti ja huolestuneesti:

— Herra tohtori... suvaitkaa ottaa hiukan leipää... se on tuoretta...

— Onko posti tullut?

— Ei vielä, herra tohtori, — vastasi palvelija alakuloisesti.

Vanha mies nousi ja asteli heikoin askelin toiseen huoneeseen. Istui pehmeään nojatuoliin ja sytytti sikaarin.

Hetken kuluttua hän nousi uudestaan, asteli ikkunan ääreen ja hänen ryppyisissä kasvoissaan kuvastui tuskallinen, levoton odotus.

Hän hätkähti kuullessaan jostain kaukaa ovikellon äänen ja heti sen jälkeen toi palvelija tarjottimella kirjeen ja paketin . . .

Hän sieppasi kirjeen, repi auki kuoren vieras — käsiala: »Arvoisa herra». Hän heitti pois kirjeen.

Pienestä paketista tuli ensimmäisenä esiin silkkipaperikäärö; hän kääri sen auki vapisevin sormin — ja sodassa olevan *poikansa kello* tikitti hänen kourassaan . . . Toisesta kääröstä ilmestyi valokuva, jossa *hän* oli yhdessä morsiamensa kanssa . . . sitten sormus.

Hän hätkähtää; totuus työntyy tylsänä, jääkylmänä nuolena sydämeen . . .

Sikaari unohtui sammuneena hänen käteensä: hän muisti samanlaisen syyspäivän kaksi vuotta sitten, jolloin hänen nuorin poikansa oli tullut sisään ja hiukan arasti kysynyt, lähteekö sotaan vapaaehtoisena, vai ei. Kun kaksi veljeä oli jo kaatunut, niin isä jäisi aivan yksin, jos . . . Sentähden hänestä on väärin jättää isä yksin ja saa isä ratkaista . . .

Vanha mies muistaa vieläkin äänensä valheellisen juhlallisuuden, vastatessaan hitaasti:

— Mene poikani! Minun tähteni ei isänmaa saa

kärsiä. Minulla ei saa olla mitään, joka olisi isänmaata kalliimpi!

Poika punastui, katsahti häntä omituisesti ja lausui lyhyesti: Hyvä. Kääntyi ja poistui hitain askelin.

Oo — hän olisi tahtonut silloin peruuttaa sanansa, pyytää, rukoilla, ettei poika lähtisi — eikä kuitenkaan tehnyt sitä.

Ja seuraavana päivänä poika lähti.

Katumus se ei ole mitään sen kauhean tunteen rinnalla, jota hän on siitä lähtien povessaan kantanut kuni myrkyllistä käärmettä, — käärmettä, joka aina vähän ajan kuluttua puree paljasta ihoa eikä sen myrkystä kuole, kituu vain . . .

Vanha mies oli kuin jähmettynyt, tunsi vain, miten kylmä hiki pusertui suurina karpaloina hänen otsalleen ja päässä pyöri kaikki kohisevana kaaoksena. Hämärästi käsitti hän jotain hirmuista tapahtuneen — mutta mitä?

Kuin unessa katseli hän, miten ryppyiset, vapisevat sormet pitelivät sormusta, jossa oli punainen kivi — ja alkoi taas muistaa . . . Tuo kivi muistutti suurta veripisaraa — hänen vertansa. Ja hänelle tuli tuskallinen mielikuva: *se värisee* . . . Niin, se eli vielä, se itki,

valitti, se toi hänen viimeisen tervehdyksensä... Se on hänen nuorta, punaista vertansa...

— Miksi, *miksi* minä silloin... kaksi vuotta sitten? — kuiskasi hän äänettömästi ja tarttui tukkaansa. Sitten kuuli hän raskaan, haavoitetun voihketta muistuttavan huokauksen — ja huomasikin huokaisseensa itse; kaikki on niin epäselvää ja ahdistavaa kuin tuskallisessa painajaisunessa.

— Mutta se suuri ja kiduttava ei ole unta — nuo esineet ovat todellisia, eivätkä katoa... Hän rukoilee, että se olisi unta, mutta ei, ei... Hän kuulee kadulta huutoja, vaunujen jyrinää... Joku huutelee nauraen toiselle, kuuluu joku kirous... heleätä naurua... Ei... Onko se siis totta? Onko hän...?

Ja aivankuin vastaukseksi itselleen kuiskaavat hänen vapisevat huulensa:

— Jumalani... jumalani — ainoa poikani on kuollut... *kuollut.*

Mutta silloin on hän kuulevinaan jonkun vieraan, ilkkuvan äänen kähisevän korvassaan:

— Entäs kaksi vuotta sitten...?

Vanha mies katsahtaa ympärilleen kuin mieletön. Silloin hän huomaa käärössä poikansa muistikirjan

— ja tarttuu siihen niinkuin hukkuva hädässään... Hänen poikansa oli joka päivä kirjoittanut tärkeimmät kokemuksensa ja tunnelmansa muistiin ja lähettänyt hänelle joka sunnuntaiksi — jotta hän sai päivä päivältä seurata poikansa elämää. Puolet kirjan lehdistä oli jo irroitettu: ne olivat täällä hänen pöytälaatikossaan ja jatko oli nyt hänen vapisevissa käsissään, kirjoitettuna *hänen* kauniilla käsialallaan... Vanha isä tunsi aivankuin epämääräisiä toivoa alkaessaan lukea:

Maanantaina 10 p:nä heinäk.

Rakas isä:

Olen vieläkin kenraalin kirjurin apulaisena ja olen niin iloinen, ettei minun tarvitse mennä juoksuhautoihin — tänään minä vasta ensikerran sen oikein tunsin.

Taistelu on jatkunut täällä jo kolme päivää yhtämittaa. Äsken kun minun piti viedä eräs paperi kenraalin allekirjoitettavaksi ja olin aukaiscmaisillani sen maalaistuvan oven, jossa kenraali asuu, kuulin kummallisen voihkauksen. Pysähdyin jännittyneenä ja kuulin hänen vieraan, käheän kuiskauksensa:

— Poikani . . . poikani . . . Jumala, *miksi* sen teit?

Kuului taas tuo voihkaisu ja se sattui sydämeeni kuni kylmä pistimen kärki: kenraalin molemmat pojat olivat kaatuneet tänä aamuna — ja minä muistin sinut, isä . . . Sentähden tuntuu niin hyvältä, että olen täällä . . . Miten sinä kärsisitkään, jos jäisin sinne silvottuna, muodottomana . . . Sinähän olet muutenkin niin yksin, rakas isä . . . Luonnollisesti en itsekään tahtoisi kuolla, olenhan nuori, elämä on kaikki vielä edessä . . . Ja kun *hän* vielä — niin, kyllähän te ymmärrätte, isä . . .

Tiistaina II p:nä.

Taistelu on päättynyt. Hyökkäys lopullisesti torjuttu. Suuri vihollisjoukko tuli eristetyksi pääjoukosta ja sen täytyi antautua. Ja minä olin äsken asemalla kun viimeisiä heistä sullottiin rautatievaunuihin.

Pölyisellä ratapihalla oli kauhea helle. Pitkän tavaravaunurivin ympärillä pyörivät ja häärivät hikiset, likaiset olennot kuumeentapaisella kiireellä ja savuisessa ilmassa risteili käheitä käskyjä, haukkumasanoja, kirouksia . . .

Kenraali karautti roturatsuaan sinne tänne, jotta vaahto putoili sen mustilta kyljiltä. . . Sitten seisautti sihteerinsä kohdalle ja kysyi kolealla, aivankuin pidätetyllä voitonriemulla:

— Ovatko kaikki vaunuissa, herra kapteeni?

Kapteeni, jonka apulainen olen, läheni kiireesti ja vastasi kunniaa tehden:

— Ovat, herra kenraali!

— Montako?

Kapteeni katsahti muistikirjaansa ja vastasi taas kunnioittavasti:

— Kaikkiaan 867, teidän ylhäisyytenne! Niistä on 105 vaarallisesti ja 264 lievemmin haavoittunutta; loput terveitä.

— Hyvä, — virkkoi kenraali hitaasti ja jotain epämääräistä, pahanenteistä välähti taas hänen katseessaan. — Vihollisten lentokoneet ovat särkeneet sillan — vankijunaa ei siis toistaiseksi voida lähettää. Hankkikaa lujat lukot ja sulkekaa heti kaikki ovet.

Kapteeni katsahti neuvottomasi! ympärilleen ja sitten sanoi arasti, miltei kuiskaten:

— Teidän ylhäisyytenne. . . vaikeasti haavoittuneet. . .

Hän vaikeni, sillä kenraalin kasvot muuttuivat peloittavan näköisiksi. Tuijottaen kapteenia silmiin, sinkautti hän pidätetystä raivosta sähisevällä äänellä:

— *Lukot oviin!*

Kapteeni kalpeni ja hänen katseensa vaipui; kunniaa tehden sopersi hän vapisevin äänin:

— Ymmärrän, herra kenraali . . .

Minä kuulin ja näin kaikki, sillä seisoin aivan vieressä ja minua pelottaa — mieleeni tahtoo väkisin tunkeutua kamala aavistus . . . Kenraalin pojat kaatuivat eilen . . . Ei — se ei ole mahdollista — se on mahdotonta . . .

Keskiviikkona.

Istun vaunun alla ja kirjoitan tätä muistikirjaani. Auringon paahteessa on mahdoton olla, helle on vielä hirveämpi kuin eilen. Ei ainoatakaan tuulenhenkäystä, ei pilvenhattaraa taivaalla, hehkuva ilma vain värisee, aivankuin avaruus olisi täynnä tulisena kiehuvaa lasimassaa. Ratakiskot ovat tulikuumat. Hiekka polttaa jalkoja kenkien lävitse. Kaikki näyttävät loppuun nääntyneiltä ja monet tuijottavat tylsin veres-

tävin silmin eteensä — aivankuin olisivat olleet pari viikkoa yhtämittaa humalassa.

Eikä ole vettä.

Me olemme sentään ulkoilmassa — mutta vangit . . . ? Ovia ei ole kertaakaan aukaistu ja siellä he ovat kaikki, haavoittuneet, kuolevat, ja . . . Ei, en uskalla ajatella . . . Sieltä kuuluu niin kamala meteli: jyskettä, valituksia, rukouksia, korinaa . . . Ei, ei . . .

Ja kummallakin puolella on kasakkaosasto kuularuiskujen kanssa . . . Ei voi mitään . . .

Torstaina.

Minä en tällä hetkellä käsitä paljo muuta kuin sen, että suuta kirvelee ja kurkkua polttaa, ikäänkuin sieltä nousisi hiljainen tuuli. Pitkällisen kuivuuden vaikutuksesta ei koko paikkakunnalla ole vettä; eräässä suossa vielä löytyy sakeata, hyönteisistä kihisevää moskaa, josta selittämällä on saatu vähän harmahtavaa nestettä — mutta eihän siitä joukot saa. Ja helle tuntuu kiihtymistään kiihtyvän — nyt on kovin vaikea hengittää. Ja kaiken lisäksi on vankivaunuista alkanut kuulua sellaista, jota ihmiset eivät voi kauan kestää. Tänään jo ryntäsi parikymmentä sotilasta ai-

vankuin mielettöminä vaunuja kohden; mutta kuularuiskut alkoivat heti säristä — ja heidät kannettiin kaikki paareilla pois: hautaan . . .

Ooh — äsken menin vaunujen toiselle puolelle tuulen alle — ja olin vähällä tukehtua, pyörtyä; sieltä tuli niin pöyristyttävä löyhkä. Siellä tukehuttavassa kuumuudessa he kaikki viruvat yhteensullottuna: kuolleet, haavoittuneet, kuolevat ja mielipuolet . . . Oh, . . . Tuo korina tunkeutui suoraan sydämeeni hyytävän kylmänä, värisyttävänä.

Myöhemmin.

Äsken tapahtui jotain odottamatonta ja kauhistuttavaa: vaunuista kuului *naurua* — ja se on lisääntynyt yhtämittaa. Tuo nauru on tuhat kertaa kauheampaa kuin vihlovinkaan voihke ja tuskanhuudot — ja se yltyy, yhä, yltyy . . .

Olen ollut täällä ratapihalla jo pitkän ajan mutta en voi poistua. — Minun *täytyy kuunnella.* Vaunuista kuuluu yhtenä kammottavana kuorona matalaa, käheätä hörkötystä ja hohotusta, nääntynyttä uikutusta ja pitkäveteistä, kimeätä ulvontaa ja vihlovia kiljah-

duksia. — Ne tunkeutuvat ruumiin lävitse aivankuin jääkylmät, pitkät pistimet . . .

Herra jumala! Mitä, mitä tämä on . . . ? Minä tunnen kauhean halun *yhtyä tuohon nauruun . . . Herra auta, auta minua!*

Perjantaina.

Rakas isä!

Suo minulle anteeksi, minä olen muutaman kerran nauranut. Toverit pelästyivät ja minä pelkään, että saan siitä jonkun rangaistuksen — en voinut sille mitään! Nyt ovat toverinikin alkaneet nauraa; mutta minä en enää — en naura enää!

Lauantaina.

Isä!

Minun täytyy kirjoittaa muutama rivi ja lähettää sinulle, vaikka minulla on kuumeentapainen kiire. Sillä minulle on tapahtunut yliluonnollinen onni — minulle on annettu elämän avain.

Minä taistelin kauan vastaan, vaikka vaunuista yhtämittaa kuului iloinen nauru. Lopulta ilmestyi en-

keli taivaasta ja sanoi: Sinä olet valittu. *Naura!* Minä täytin hänen käskynsä ja yhtäkkiä tunsin, miten sydämeeni syöksähti ihana valo, nälkä, jano ja väsymys katosi kuin pyyhkäistynä ja sanoin kuvaamaton riemu täytti koko vapisevan ruumiini. Nyt ymmärsin, että se oli Saatana, joka oli estänyt minua totuudesta!

Oi, iloitse isä! Iloitse, että sinulla on sellainen poika! Ajattele: vuosituhansia ovat ihmiskunnan suurimmat nerot uhranneet koko elämänsä tuolle kysymykselle — ja sen olen nyt minä ratkaissut! Minä olen keksinyt elämän loimen salaisuuden.

Ja se on tämä: ihmiskunnan, kaikkien ihmisyksilöjen täytyy kehitlyä niin pitkälle kuin minä olen kehittynyt — että voi nauraa kaikelle; tietää kaikki ja tuntea samaa, ääretöntä riemua kaikesta olevaisesta, niinkuin minä ja muutamat valitut minun seurassani. . .

Tiedätkö, minä näin äsken taivaan — ja sen suunnaton, pyörryttävä ilo oli tukehduttaa minut. Näetkös isä, se on niin kauhean suurta, että se tuntui ensin mahdottomalta kestää, minä luulin kuolevani, tukehtuvani. Mutta pian siihen totuin ja sitten vasta ymmärsin, että olen kuolematon, suurin elävistä. . .

Niin, isä ja äiti, teitä palvellaan pian tuhansissa kirkoissa, miljoonat kunnioittavat ja ylistävät teitä siitä, että olette minut kasvattanut — että olette kasvattaneet Jumalan!

Jospa tietäisitte, miten äärettömän paljon onnea minun nauruni on tuottanut! Samalla hetkellä haihtui kaikkien sotilasten jano ja nälkä, haavoitetut paranivat ja noiden onnettomien tuska tuolla vaunuissa muuttui sanomattomaksi riemuksi. He saivat palkan kärsimyksistään — mutta vain *minun tähteni.* Ellen olisi nauranut, kituisivat he vieläkin kauheissa kärsimyksissä!

Eikä siinä kyllin! Minä olen pelastanut koko *maailman* kärsivät — janoiset ja nälkäiset ovat vihdoinkin kylläisiä, viattomasti vangitut vapaita ja kaikki, jotka tuskissa kiemurtelivat ja vaikeroivat, murheessa itkivät — he tanssivat nyt riemusta ja nauravat, nauravat...

Tänään koettivat monet toverit taas mennä vaunuihin, yhteiseen riemujuhlaan, mutta Saatanan valta oli vielä liian suuri — hänen nuolensa kaatoivat heidät... Mutta se oli viimeinen kerta — pian hänen valtansa loppuu! Ja minä tulen armotta rankai-

semaan sen kauhistavat rikokset!

Sunnuntaina.

Nyt on kaikki lopussa: tämä on hyvästijättöni.

En aavistanut sitä näin kamalaksi. Saatana tahtoi saattaa minut häpeään, minä taistelin epätoivoisesti. Mutta se ponnisti viimeisetkin voimansa — ja minä *jouduin tappiolle.*

Eilen olin suurin elävistä olennoista, lähin jumalasta — tänään onnettomin kuolevaisista . . .

Ja se suunnaton onni, minkä olin kärsivälle maailmalle toimittanut — sen pyyhkäisi Saatana paikalla pois tappioni jälkeen . . .

Kerron lyhyesti maailmalle miten se tapahtui.

Taivaallinen riemu vaunuissa kiihtyi niin valtavaksi, ettemme voineet enää odottaa: tahdoimme yhtyä samaan iloon.

Käskin veljieni aukaista ovet ja sitten tulla ottamaan minut riemukulussa. — Olin niin iloinen, etten voinut kävellä. Riemukkaasti syöksyivät veljeni oville, mutta . . .

Niin, Saatanan nuolet vinkuivat ilmassa, veljiäni kaatui, kaatui . . . Ja minulle tuli kamala aavistus, että

viholliseni oli keksinyt jonkun kavalan keinon. Kehoitin tovereita . . .

Mutta ei — emme päässeet . . . kaikki näytti olevan hukassa . . .

Silloin maailman lapset kuulivat hätämme, heidän silmänsä aukenivat ja he hyökkäsivät kaikki avuksemme riemusta huutaen: vihdoin lukot murrettiin, ovet aukaistiin . . . !

Tiesin *näkeväni taivaan,* jumalallinen voima täytti olentoni väkevänä, huumaavana, se kohotti minut maasta: menin ensimmäiselle ovelle, toiselle . . .

Voi, voi minua! — Voi Saatanan suurinta hirmutyötä! Luulin näkeväni taivaan ja näinkin syvimmän helvetin . . . Samaan aikaan kun sotilaani taistelivat, oli Saatana hirmuisella, pöyristyttävällä tavalla surmannut enimmät puolet valituista. Voi, sitä näkyä — ei, en kerro . . . Te kuolisitte isä, jos tietäisitte sen. Kamala löyhkä, mädäntyneet jäsenet, mustuneet, matoiset ruumiit, korina, ulina, nauru, kaikki tuntui tulvahtavan koskena vastaan . . . Ei — en voi elää! Hyvästi, isä!

Myöhemmin.

Oi isä, minun täytyy sittenkin kirjoittaa sinulle tappiostani, joka äsken unohtui — sillä se on suurin mitä iankaikkisuuden alusta lähtien on tapahtunut. Eihän Luciferin tappio ollut mitään minun tappioni rinnalla: minähän olen *Saatanan voittama!* — Ooh, nyt se *pilkkaa minua!*

Heti määräsi se vaunuihin laumoittain nauravia piruja. Ja tehdäkseen tuskani tuhatkertaiseksi, koettavat he inhoittavalla määkinällään matkia valittujen ihanaa ilonaurua — ja aina välillä viiltää ilmaa ikäänkuin jonkun jättiläisorhin hirveä hirnunta: *Saatanan pilkkanauru.*

Nyt alkavat tappioni seuraukset näkyä: ilma on jo jähmettynyt ikäänkuin kirkkaaksi hyytelöksi, sotilaat ovat tukehtua sitä hengittäessään . . . Niin, nyt tiedän: Saatana *aikoo tukehduttaa koko ihmiskunnan* . . . Nythän sillä on kaikki valta, kun se kerran minut voitti . . . Taivas pimenee, aurinko näyttää punertuvan verenkarvaiseksi.

Oi jumala: jos sinä vielä kerran auttaisit, niin ehkä me *yhdessä* voittaisimme Saatanan. Älä anna minun joutua häpeään — sinähän itse minut korotit!

Ei — hänkin on minut hyljännyt: minun täytyy

vain voimattomana katsella, kun ihmiset vähitellen tukehtuvat, kiemurtelevat...

Aurinko on jo mustansinisten länttien peitossa — aivankuin jättiläissuuri, verintahrattu, mädäntynyt maksa; kuu muistuttaa karvasäkkiä... tähdet sammuvat taivaalla, putoilevat... Nyt juuri putosi eräs Saharan kohdalle, puhkasi pinnan, syöksyen suoraan maan sisuksiin ja koko Pohjois-Afrika on nyt äärettömän tulivuoren aukkona — tänne asti kuuluu tulen kohina... Tähden iskusta luiskahti maa pois radaltaan, kiitää nyt avaruudessa yhä kiihtyvällä vauhdilla... Ohi tuhansien tähtien, halki tuntemattomien aurinkokuntien. Ja pyörii, pyörii...

Jumala — minä kiitän sinua, että annoit minun järkeni vielä kerran leimahtaa, keksiä nerokkaan suunnitelman, jottei minun tarvitse tukehtua: ammun kuulan sydämeeni! Hyvästi isä!

Kauhea kiire: täytyy saada tämä postiin ennenkuin maailma häviää... Ooh... Nyt ei ole enää muita eläviä olentoja kuin minä... Musta aurinko putoo alaspäin suoraan minua kohden ja sen jälessä kymmenittäin sinisiä tähtiä... Ne suurenevat kammottavan nopeasti... pusertaen ilman kivikovaksi... En

voi enää . . . lähden . . .»

K. H. Poikanne ystävänä ja yliopistotoverina lähetän teille tämän muistikirjan, jonka hän itse on sulkenut. Liitän samaan yhteyteen myöskin hänen kellonsa, sormuksensa ja medaljongin valokuvineen.

Nämä rakkaat muistot tuovat teille sanoittakin surusanoman. Mutta te kyllä kestätte ja kannatte sen pystypäisenä, sillä teillä on niin paljon, josta voitte olla ylpeä.

Ensiksi siitä, että teillä on tuollainen poika; toiseksi, että olette uhrannut hänet isänmaalle, antanut rakkaimman, mitä teillä oli: ainoan jälelläolevan poikanne. Kolmanneksi saatte ylpeillä siitä, että hän on saavuttanut ihanimman kuoleman, mikä ihmisen osaksi saattaa tulla: sankarikuoleman taistelussa vihollista vastaan — *isänmaan puolesta.*

Hänet oli löydetty kentältä jalo sydämensä lävistettynä . . . Toisin ei hän saattanutkaan kuolla. Sen urhoollisempaa soturia, parempaa toveria ei voi löytää. Hänen nimensä tulee toisten sankarinimien mukana säilymään isänmaan ylpeytenä, kunniana ja . . .»

Kirje putoaa vanhan miehen kädestä lattialle. Hän

istuu siinä kuin jähmettyneenä, aivankuin jokin salaperäinen kylmyys olisi jäädyttänyt koko ruumiin. . .

Silloin tuntuu hänen sydämensä taas vavahtavan: hän on taas kuulevinaan ilkeän, sähisevän kuiskauksen:

— Mutta. . . entäs kaksi vuotta sitten. . . ?

— Vaikene. . . *vaikene!* änkyttää vanhus vaalein, vapisevin huulin.

Vanha mies istuu kauan pehmeässä nojatuolissa liikkumattomana samassa asennossa, sama sammunut sikaari suussa ja pitkä elämä kiitää nopeana kuvasarjana hänen sielunsa silmien editse. Hän on menettänyt elämässä niin paljon: vaimonsa, kuusi poikaansa, yhden toisensa jälkeen — mutta hän ei koskaan ollut tuntenut sellaista tuskaa, kuin nyt, ei milloinkaan kärsinyt niin kovin. . . Sillä tämä oli *viimeinen — hänellä ei ole enää ketään*. . . Hän ei itke, ei valita, eikä repele tukkaansa — harmaa pää vain on vaipunut rinnalle hervottomana. Nuo ryppyiset, kumartuneet kasvot himmeine, tuijottavine silmineen, näyttävät jähmettyneen sanomattomaan suruun ja epätoivoon, — niinkuin kuolleen kasvoille joskus jää erityinen ilme, muistuttamaan vainajan viime ajatuk-

sesta.

Ja noissa vanhoissa kasvoissa kuvastuu vain yksi ajatus, yksi tunne — yhtä tuskallisena ja jähmettyneenä kuin kuoleman hyisen kouran painamana. Sillä se on hänelle surullisempi ja tuskallisempi kuolemaa, pelottavampi kuin iankaikkisuus. Se kaikuu hänen korvissaan taukoamatta kuni hautakellojen kumina:

— *Yksin, yksin.*

— *Kaksi vuotta!* — kuuluu jostakin saatanallinen sähähdys.

Vanha mies vavahtaa kuin kuolettavan kuulan sattuessa. Horjuen astelee hän toiseen huoneeseen ja palaa hetken kuluttua pistooli kädessään.

Hän katsahtaa arasti ympärilleen ja istuutuu uudestaan. Hänen vapiseva kätensä kohoaa hitaasti, hän pidättää henkeään kuin odottaen jotakin — ja kauhea, kiduttava jännitys kuvastuu hänen vanhoilla, kuolemankalpeilla kasvoillaan . . .

TURVAPAIKKA

Niinkuin hyväntahtoisen jättiläisen suojaan sulloutunut kääpiöparvi ympäröi pikkukaupunki harmaine rakennuksineen mahtavaa goottilaiskirkkoa. Ja aivankuin voittamattoman suojelijan turvissa oli se seissyt vuosisatoja yhtä pienenä ja harmaana, säästyen yhtähyvin sodilta kuin uusilta, maailmaa mullistavilta aatteiltakin. Itse tulikin näytti sitä välttävän ja milloin joku yksityinen talo paloi, siihen rakennettiin heti toinen samanlainen — mutta ei myöskään muualle. Tuntui siltä kuin olisi se määrätty seisomaan samanlaisena tuomiopäivään asti.

Mutta nyt näytti tuho uhkaavan kaupunkia kauheana ja armottomana kuin kuolema; sillä taukoamatta, säännöllisten väliaikojen jälkeen kuuluu kaukaa pohjoisesta peloittava ääni, lähenee, kasvaa kammottavaksi ulvahdukseksi, sitten sokaiseva leimahdus, maata järisyttävä räjähdys ja kaikki syöksähtää suunnattomana mustana massana ilmaan, ikäänkuin puhkeavan tulivuoren kraaterista. Ja siinä missä äsken oli vanha, sievä talo kukkivien hedelmäpuiden

keskellä, siinä savuaa suunnaton, palavien raunioiden reunustama, musta kuoppa. Ikäänkuin arvokkainta vastustajaa etsien putoilevat nuo hirveät hävittäjät yhä lähempänä kirkkoa, jonka jättiläistornit vavahtivat joka kerta kuin kuolemantuskassa. Mutta mihin se putosikin, siinä kaikki räjähti raunioiksi.

Eikä kukaan enää näyttänyt luottavan jättiläisen suojaan. Asukkaat pakenivat pelottavan sekasorron ja kauhun vallassa kaikkiin suuntiin — aivankuin hyönteiset joiden pesää hävitetään. Rikkaat kiirehtivät pois omilla autoillaan, vaunuillaan ja vuokra-ajureilla, köyhemmät kuljettivat kuormarattailla ja käsikärryillä lapsiaan ja välttämättömimpiä tarpeitaan. Mutta paljon näkyi sodassa olevien työläisten vaimoja ja leskiä, jotka eivät olleet saaneet käsirattaitakaan, vaan pakenivat paljaine pienokaisineen niinkuin lintuemo väijyvää metsästäjää. Pienimpiä kantaen, toisia taluttaen laahustivat he nääntyneesti huohottaen eteenpäin ja joka kerta kun tuo hirvittävä räjähdys sattui lähelle, lysähtivät he maahan sydäntäsärkevästi kirkaisten — ja taas ylös ja eteenpäin kauhusta vapisevin jaloin.

Kaikki kaupungin asukkaat pyrkivät poispäin,

mutta haavoitettuja sotavankeja kuljetettiin kuumeisella kiireellä keskikaupunkia kohden. Niitä vietiin sairasautoilla, ykstyisautoilla ja hevosilla, vieläpä kuorma-autoillakin. Kirkon edustalle ne kaikki pysähtyivät, ja sinne raahattiin haavoittuneet hurjalla kiireellä kuin elottomat tavaramytyt, välittämättä heidän valituksistaan ja tuskallisista pyynnöistään. Kaikki koettivat vain selviytyä mahdollisimman pian pois kirkon lähistöltä.

Kirkon läheisyydessä sijaitsevasta sairaalasta kannettiin parhaillaan haavoittuneita ulos pihalle; paareilla makasi jo parikymmentä ja vierellä seisoivat sotilaat, odottaen lähtökäskyä. He kyyristyivät kauhusta kalpeina ja vapisevina joka kerta kun jättiläispommin pelottava ulvonta läheni ja haavoittuneet peittivät kasvonsa käärityillä kädentyngillään; mutta kädettömät ja ne jotka eivät enää jaksaneet liikkua, sulkivat vain väsyneesti silmänsä eikä heidän kelmeissä kasvoissaan kuvastunut muuta kuin kärsimys, toivottomuus ja kuolemanväsymys. Mutta muutamat eivät näyttäneet tuntevan tuskaa eikä pelkoa, heidän silmänsä välähtivät joka kerta kuin salatusta riemusta ja kostonhimosta.

Odottavien sotilaiden joukosta kuului eräitä katkeria ja pelokkaita huomautuksia:

— Ovatko ne perkeleet päässeet taas lähemmäksi?

— Ei — mutta niillä kuuluu olevan uusi tykkimalli. Jospa minä kerran saisin . . .

Hänen puheensa keskeytti taas tuo pelottava vongahdus; se tuntui lähenevän suoraan sairaalaa kohden. Muutamat sotilaat heittäytyivät maahan, toiset kyyristyivät kuin iskua odottaen. Sitten tuntui kaikki lentävän sirpaleiksi leimahtavasta iskusta, se paiskasi seisovat sotilaat maahan, iskeytyi heidän korviinsa terävänä rautanaulana. Ja kun he pökertyneinä kömpivät jaloilleen, näkivät he vain 100 m. päässä erään rakennuksen kadonneen ja viereisen talon murskaantuneena palavan.

Sotilaat tuijottivat kauhusta tyrmistyneinä toisiinsa, voimatta sanoa sanaakaan. Mutta vihdoin kuului joitakin raivosta ja kauhusta käheitä ääniä:

— Oi nuo . . . nuo perkeleet . . .

— Ensikerralla voi pudota tähän.

— Tässä täytyy vielä noiden tähden . . .

— Älähän nyt . . . Kyllä minä mielelläni teen tämän palveluksen heille.

— Ja minä . . .

— Kun nyt vaan saataisiin lähteä.

Samassa vyöryi sairaalan ohitse kokonainen jono kuorma-autoja, joissa haavoitetut tärisivät kauheasti ja moottorien jyrinästä eroitti epäselvästi voihketta ja valituksia.

Eräs sairaalan pihalla odottavista haavoittuneista kysyi vieressä seisovalta sotilaalta:

— Mihin meidät nyt viedään?

Kaikki lähellä olevat sotilaat katsahtivat kysyjää pahaenteisesti välähtävin silmin ja eräs vastasi harvakseen, hillityllä vahingonilolla ja uhkalla:

— Teidät viedään turvapaikkaan.

— Turvapaikkaan? Saanko kysyä minne?

— Parhaaseen, turvallisimpaan paikkaan mitä meillä on — kirkkoon.

Hänen sanojaan säesti pari toveria pilkallisella myhähdyksellä.

Haavoitettu oli pysynyt aivan tyynenä äskeisen pommiräjähdyksen aikana, mutta nyt hän hätkähti, katsoi kuoppiinsa vajonneilla, kärsineillä silmillään viimeistä puhujaa ja lausui raskaasti syyttäen:

—Se olisi epäinhimillinen rikos! Kun sen tornissa

kauan on ollut ilmatykkipatteri ja vielä tähystysasema jotka aina saa hävittää tykkitulella.

— Sinä lörpöttelet . . .

— Vielä kiellätte! — keskeytti haavoittunut kiihtyen ja juuri eilen sieltä lentokonetykeillä pudotettiin kaksi meidän tähystysretkellä ollutta lentokonettamme. Onhan mahdotonta . . .

— Pian näette onko se mahdotonta . . .

— Te olette siis niin kurjia raukkoja, ettette saa haavoittuneistakaan henkeä — vaan *varastatte* apua meidän tykistöltä . . .

— Vaiti koira! Taikka minä näytän, kuka saa sinusta hengen . . .

— Et sinä ainakaan! Eiväthän sakaalit itse uskalla tappaa — ilkkui haavoittunut murhaavalla ivalla. — Mutta kyllä jalka ja paksupohjainen kenkä sentään olisivat toisinaan tarpeen — eräs kuono kaipaisi nytkin potkua . . .

Muutamat haavoittuneet naurahtivat katkerasti ja sotilaat ärähtivät raivosta — niinkuin parvi nälkäisiä koiria, joille heitetään yksi lihapala. He olisivat mahdollisesti ryhtyneet joihinkin rankaisutoimiin, mutta taaskin putosi pommi huumaavasti räjähtäen ja soti-

laat vaikenivat — jääden jähmettyneinä ja pelokkaina paikoilleen.

Kaikki haavoittuneet oli kannettu pihalle ja suurikokoinen aliupseeri tuli ulos, aikoen sanoa jotain. Mutta hänen sanansa katkesi kuin tukehtuen, sillä samassa kuului taas tuo kamala ääni lähenevän — aivankuin mielettömän paholaisen mylvähdys. Aliupseeri vilkasi kauhusta kalveten ympärilleen ja heittäytyi maahan, ryömien naurettavan nopeasti erään haavoittuneen paarien alle. Pommi putosikin kauas sairaalasta ja haavoittuneiden seasta kuului pilkallista naurua ja muutamia ivallisia huomautuksia:

— Siinä nyt näette vihdoinkin oikean sankarin!

— Koettakaa tekin pyrkiä hänen rinnalleen.

— Onko ihme, jos täytyy kerjätä koko maailmalta apua . . .

Aliupseeri hypähti kuin käärmeen pistämänä paarien alta. Hänen kasvonsa olivat tummanpunaiset raivosta ja häpeästä; hän vilkasi hätäisesti taakseen aivankuin aikoen juosta tiehensä, sitten sinkahutti villin katseen haavoittuneiden yli ja tarttui pistooliinsa. Mutta samassa kuului vihlovan pilkallinen kehoitus:

— Niin! Ammu! Nyt ne eivät pääse pakoon, eivätkä liiku . . .

Hänet keskeytti käheä karjahdus. Aliupseeri oli hellittänyt pistoolista, niinkuin se olisi polttanut hänen sormissaan; hän hypähti tasajaloin maasta ja syöksyi pilkkaajaa kohden, huitoen hurjistuneena nyrkeillään ilmaa, ärjähdellen ja ähkyen kuin tukehtumaisillaan kiukusta:

— Suu kiinni! Kurjat koirat! Siat . . . Minä opetan pian . . . Sotilaat! Viekää ne pian pois . . . Mars! Juoskaa! Kyllä te pian . . . odottakaa . . .

Hänen sanansa hukkuivat lähenevän jättiläispommin vongahdukseen, mutta nyt hän ei edes kumartunut, vaikka se putosi niin lähelle, että räjähdyksen voima heitti hänet rajusti taaksepäin, temmaten lakin hänen päästään. Hän sieppasi lakkinsa ja jatkoi masentumattomalla raivolla:

— Kuulitteko, minä sanoin: Liikkeelle, mars! Juoksuun! Kyllä minä opetan . . .

Sotilaiden silmät välähtivät vahingonilosta ja julmasta tyytyväisyydestä ja he noudattivat käskyä säälimättömällä innolla. Jok'ainoa pommi lisäsi heidän raivoaan, he pitivät niiden tuottamaa tuhoa ja kuo-

lemaa noiden raajarikoiksi rääkättyjen miesparkojen syynä, koska he kuuluivat samaan kansaan. Ja nämä olivat vielä kiihdyttäneet voittajain vihaa katkerilla sanoillaan, tietäessään joutuvansa avuttomina vihollisen julman ja rikollisen kostotyön uhreiksi. Suonenvedontapaisesti koettivat he tarrautua katkottuine jäsenineen paareihin, silmät tuijottivat jäykästi eteenpäin ja hiki helmeili heidän kuolemankalpeilla, kuihtuneilla kasvoillaan; kuului käheätä voihketta, joku rukoili katkonaisin sanoin, etteivät kantajat hytkyttäisi — hänen jalkansa oli Juuri tänään katkaistu ja kädessä oli verenmyrkytys. Mutta kantajat eivät olleet kuulevinaan, vaan jatkoivat samaa hölkkäjuoksua.

Silloin välähtivät raajarikon silmät ja hänen kasvoillaan kuvastui epätoivoinen uhma ja raivo ja hänen äänensä oli kokonaan muuttunut:

— Raukat! Ettekö nyt saa minua putoamaan — eihän minulla ole kuin yksi käsi ja jalka. Yrittäkää uudelleen!

Hammasten narskahdus — ja nyt paarit hypähtivät niin ankarasti, että haavoitettu oli putoamaisillaan; hänen huulensa sinertyivät, silmät sulkeutuivat

niinkuin olisi pyörtynyt. — Mutta hänen luinen kelmeä kätensä näytti puristuneen paarin reunaan kuin yhteen jäykistynyt kuolleen koura.

Taas räjähti ja kantajat lähtivät juoksemaan kuin ruoskaniskujen ajamina... Pitkin paaririviä kuului käheätä, tukehtunutta voihketta, valitusta ja hammasten kiristystä.

Mutta kädetön ja jalaton raajarikko ei enää valita, hänen huulensa ovat lujasti yhteen puristetut ja tuskanhiki vierii suurina pisaroina hänen kuolemankalpeata otsaansa myöten.

Jättiläiskirkon kylmä kivilattia oli ladottu täyteen haavoittuneita — vain kaikkein heikommat oli jätetty paareille. Kaikkialla näkyi laihtuneita, kalpeita kasvoja, tuskasta vääntyneitä suita ja suonenvedontapaisesti kouristelevia käsiä. Kaikkialta tuijottivat kuumeesta hehkuvat silmät... kuului hammasten kiristystä, nääntynyttä valitusta, vaikerrusta ja voihketta — se kiirii edestakaisin kumajavissa holveissa salaperäisenä, loppumattomana huokauksena, jossa väräjää tuhansien tuskat ja kärsimykset.

Kun lattialla ei enää ollut tilaa, tuli kirkkoon nuoren luutnantin ja muutaman sotilaan seuraamana

pieni tummaihoinen eversti, jonka rintaa koristi kunniamerkit. Hän silmäsi arvostelevasti onnettomien joukkoa ja sitten kajahti voihkeen ja puheensorinan yli komentava, korskea ääni:

— Vangit! Teidät on nyt tuotu tänne turvaan. Mutta minä varotan; pienimmänkin pakoyrityksen sattuessa käytetään aseita ilman varoitusta . . .

Hänet keskeytti ankara räjähdys ja sitten kuului katkeria ja voimattomasta vihasta vapisevia huutoja:

— Voi raukat! Te siis sulette meidät tänne kuin teurastushuoneeseen!

— Kurja murhaaja!

— Iskekää se kuoliaaksi!

— Kuristakaa se konna!

— Kuolema murhaajalle!

— Teurastaja!

Meteli kiihtyi huumaavaksi, sanattomaksi ulvonnaksi ja muutamat haavoittuneet alkoivat lähetä everstiä! Silloin hän viittasi vartijasotilaat viereensä kiväärit valmiina, kohotti kätensä ja huusi julmalla, uhkaavalla äänellä:

— Vaiti! Jos yksikin liikahtaa, ammutan minä jok'ainoan!

Mitä — kuka uskaltaa solvata minua? Mistä löydätte varmemman turvapaikan? Vaikka vihollisemme menettelevätkin barbaarien tavoin, niin en minä vielä usko heidän ryhtyvän niin kauhistavaan rikokseen, kuin herran huoneen häpäiseminen ja hävittäminen olisi... Se osoittaisi...

Taas ojentuivat sadat sidotut kädet käntä kohden ja kirkossa kajahti niin uhkaava ärjähdys, että everstin täytyi lopettaa...

Joukon huuto hukkui taas vuorostaan pommin räjähdyksen pauhuun...

Räjähdystä seurasi lyhyt äänettömyys ja haavoittuneet näkivät, miten nuori luutnantti lähestyi everstiä, kohotti kätensä lakin reunaan; hänen kauniilla kalvenneilla kasvoillaan ja vapisevassa äänessään kuvastui ankara mielenliikutus ja harmi:

— Herra eversti! He ovat haavoitettuja... vaikeasti haavoitettuja, jotka eivät voi liikahtaa... Minä en tahdo olla osallisena siihen, että... Ennen annan miekkani.

Ja hän tempasi miekkansa huotrasta, ojentaen sen kahva edellä everstille...

Tämä katsahti kiukusta kiiluvin silmin ympäril-

leen, sieppasi sapelin luutnantilta ja karjasi raivosta käheällä äänellä:

— Aliupseeri, tarttukaa häneen, sitokaa, viekää päävahtiin! Heti! Mars!

Sitten hän käännähti taas onnettomia kohden silmät julmasta riemusta kiiltäen ja lausui teennäisen vakavasti:

— Minä siis toivon, ettei teillä ole mitään valittamista. Kirkot ovat kansainvälisillä sopimuksilla suojatut kaikenlaisilta hyökkäyksiltä ja pommitukselta . . .

Ja kun taas jyrähti kauempana, livahti eversti nopeasti ulos ovesta ja välskäri seurasi häntä sotilaineen.

Vasta seuraavan jyrähdyksen jälkeen huomattiin, että *kaikki* hoitosotilaat olivat poistuneet. Eräs haavoittunut asteli ontuen ovelle, aikoen työntää sen auki — ei auennut. Hän uudisti kokeensa monta kertaa, viittasi erään toverinkin avukseen; turhaa — ovi oli kiinni.

He käännähtivät kauhusta kalpeina kuolemaantuomittuja tovereitaan kohden ja heidän värisevät huulensa liikkuivat äänettömästi, niinkuin he olisivat

menettäneet puhekykynsä — mutta tuo mykkä epätoivo selitti enemmän kuin sadat sanat.

Seuraava pommi putosi pelottavan lähelle kirkkoa. Seinät tuntuivat horjahtavan ja etelänpuoleiset, monivärisillä lasimaalauksilla koristetut ikkunat sinkahtivat kirjavana sirpalesateena yli kirkon; huumaavan jyrähdyksen jatkona kuului ylhäältä tornista kymmenien erisuuruisten kellojen kumea, väräjävä ääni, ikäänkuin hukkuvien yhteinen hätähuuto — ja taas katsahtivat onnettomat toisiinsa tylsästi, äänettömästi, niinkuin kauhu ja epätoivo olisi lamauttanut heidän viimeisetkin voimansa.

Mutta pommeja putoilee saatanallisella säännöllisyydellä, ja ikäänkuin nekin tahtoisivat lisätä noiden kidutettujen tuskaa ja kauhua, lähenevät ne hitaasti kuin hiipivä vihollinen varmaa saalistaan. Ja nuo sodan raatelemat miehet lävistettyine rintoineen, puhkottuine vatsoineen odottavat niitä kuin pyövelin iskua. — Sillä jok'ainoa räjähdys sattuu heihin kuoliniskua kiduttavampana. Heidän sielunsa ja ruumiinsa värisevät kuin inkvisiittorin kidutuspenkissä; jotkut alkavat sanattomasti huutaa, muutamat menettävät järkensä . . . Alkaa kuulua hohottavaa, pitkäve-

teistä naurua, itkua ja laulua; eräs jättiläiskokoinen nuori mies linkuttaa horjuen ja välillä kaatuillen miehestä toiseen ja selittää käheällä äänellä, että on juuri noussut kuolleista; hänen palloksi kääritty päänsä muistuttaa todella pääkalloa syvine suu- ja silmäaukkoineen ja niiden pohjasta tuijottavat liikkumattomat silmät niin kamalasti, että kuulijoita puistattaa . . . Mutta mielipuoli jatkaa matkaansa, hokien salaperäisesti, uhkaavasti:

— Mitä? Epäiletkö sinä? Ja siitä on vasta puoli tuntia, kun makasin syvällä, syvällä. — Katsos — multaa! Ooh — se on jo varissut.

Hänen sanansa hukkuvat räjähdyksen pauhuun ja luhistuvan rakennuksen jyminään; kuuluu viiltäviä kirkaisuja ja hätähuutoja. Eräs kädetön heittäytyy polvilleen toisten eteen, rukoillen sydäntäsärkevällä äänellä armoa, hänen luiset kellertävät kasvonsa ovat kuvaamattoman hädän ja epätoivon vääristämät ja kun ei kukaan vastaa, alkaa hän mielettömällä kiireellä riisua risaisia vaatteitaan, tarjoten niitä henkensä hinnaksi. Se vaikuttaa järisyttäväsi toisiin — yhä useammat hukkuvat hulluuden harmaaseen hämäryyteen. Kaikki jotka kykenevät liikkumaan, al-

kavat ontuen, laahustaen, ryömien kierrellä ympäri holvista holviin kuni pyydykseen ahdistetut villieläimet; toiset yrittävät nousta kerran toisensa jälkeen, lysähtäen uudelleen ja uudelleen lattialle kunnes eivät enään jaksa.

Silloin tuntui haavoittuneista kuin koko kirkko olisi tulilieskana lentänyt raunioiksi heidän ympärillään, kaikki jylisi, ryskyi ja murskaantui, särkyneet kipsikoristeet ja kivilohkareet sinkoilivat sinne tänne hurjalla voimalla murskaten joukottain lattialla viruvia ja tukehuttava soransekainen savupilvi peitti kaikki sisäänsä kuin jättiläissuuri harmaa hämähäkinverkko.

Mutta kun se hiljalleen hälveni kattoa kohden ja he alkoivat tointua puhtaan ilman vaikutuksesta, huomasivat he pommin tulleen ikkunasta sisään ja räjähtäneen vastakkaisella seinällä repäisten siihen ammottavan aukon.

— Ulos!

Tuossa yksinäisessä huudahduksessa kuvastui yhtaikaa hämmästystä, epämääräistä riemua ja toivoa. Ja sitä säestivät sadat liikutuksesta vapisevat äänet. Heti kohosi kaikkialta kuihtuneita, kalmankalpeita

kasvoja, sadat sammuneet silmät kirkastuivat ja tuo moniääninen huuto kasvoi, kajahtaen holvista holviin ikäänkuin yhdestä ainoasta, nääntyneestä jättiläisrinnasta puhjennut helpotuksen huokaus. Sitten näytti koko lattia heräävän eloon. Miltei kaikki liikahtivat ja suuri joukko alkoi lisääntynein voimin, kävellen, ryömien ja madellen pyrkiä aukkoa kohden.

Kauhea räjähdys keskeytti heidän matkansa: sadat voimattomuudesta vapisevat, horjuvat olennot paiskautuivat yhtaikaa lattiaan — aivankuin näkymätön jättiläinen olisi yhdellä ainoalla leimahtavalla sivalluksella pyyhkäissyt heidät maahan.

Suuri joukko jäi paikalleen, mutta useimmat nousivat uudelleen, lähtivät uudelleen aukkoa kohden. Ja taas kuului liikutuksesta vapisevia ääniä:

— Ulos! Ulos! Pois!

Etumaiset olivat jo perillä kun ulkopuolelta kajahti kylmä, ankara ääni:

— Seis! Vai aiotte paeta? Takaisin mars!

— Emme pakene! — selitti eräs voimakas ääni: — Asetumme yhteen joukkoon tuohon puistoon — ja te saatte vartioida.

— Vaiti! Jokainen ken ei paikalla peräydy, ammu-

taan! Takaisin!

Kuului matalaa murinaa ja sen ylitse taas sama ääni:

— Sotilaat! Tehän kuulitte, ettemme pakene! Ettehän tahdo, että meidät näin rikollisesti tapetaan.

— Vaiti! Takaisin! karjui aliupseeri raivosta punaisena. — Pois aukolta! Mars!

— Kurjat murhaajat!

— Ajatelkaa, sotilaat!

— Mitä te aiotte . . . ?

— Murhaajat! Pelkurit!

— Kurjat . . .

Melun yli kajahti aliupseerin komennushuuto, kiväärit kohosivat onnettomia kohden.

Sitten kaikki sekaantui hurjaan epätoivon ja raivon huutoon — joka hukkui yhtäkkiä rätisevään yhteislaukaukseen.

Laukaukset räiskyivät taukoamatta ja niiden seasta kuului tuskallisia parahduksia, kirkaisuja ja sitten huusi haavoittuneiden johtaja läpitunkevasi:

— Eteenpäin — veljet! Nopeasti! Aseet pois murhaajilta! Tulkaa vel . . .

Hänen äänensä tukehtui korahtaen; hän kaatui,

nousi uudelleen ja yritti huutaa, mutta veri purskahti hänen suustaan kuin ruiskusta; hän lysähti maahan, aukoen suutaan kuni kuivalle heitetty kala. Hänen tuskallinen korinansa hukkui huutojen pauhinaan ja hänen ruumiinsa tallattiin muodottomaksi.

Aukon kohdalla oli maa suurten kivilohkareiden peitossa ja haavoittuneet pääsivät vain vaivaloisesti eteenpäin; sotilaat ampuivat heitä joukottain — yksikään ei päässyt ohi, koska miesjoukko työntyi aukosta tiheänä, mustana tulvana . . . He kaatuivat, laahautuivat nelinryömin, nousivat. Mutta jokaisen kasvoilla kuvastui kuoleman epätoivo ja päättäväisyys — ja lopulta heitä pääsi parikymmentä sotilaiden kimppuun. He tarraantuivat kuin kuolevat petoeläimet näiden jalkoihin, vetivät heidät maahan, iskivät, kuristivat. Ja vihdoin kuulivat sisällä olevat laukausten taukoavan; heidän jännityksensä kiihtyi yhä — sitten kuului taas muutamia . . .

Yhä tulvasi aukosta haavoittuneita, kömpivät kuolevien toveriensa yli — heillä oli vain yksi ajatus: *kostaa* . . .

Oli pöyristyttävää nähdä nuo vapisevat, loppuun nääntyneet raajarikot raivosta mielettömine, väänty-

neine kasvoineen taistelussa terveiden, voimakkaiden miesten kanssa. Muutamat näistä nousivat kerran toisensa jälkeen, iskivät haavoittuneita joukottain maahan ja yrittivät lähteä... Mutta kaikkialta ojentui lukemattomia luisevia kouria, sormet koukistuneina kuin hyökkäävän petolinnun kynnet, repien, iskien, kuristaen... Uudet ja vanhat haavat vuotivat pelottavasti ja monet vaipuivat kuin vastustamattoman unen valtaamina maahan, vavahtaen vain muutaman kerran — mutta toiset tarrautuivat kuollessaankin suonenvedontapaisesti vihollisiinsa... Heidän otteensa ja iskunsa olivat voimattomia, mutta niitä jatkui loppumattomasti — ja vihdoin viimeinenkin sotilas oli liikkumaton.

Mutta haavoittuneet eivät tietäneet, että aliupseeri oli heti pyytänyt apua ja nyt kuului lähenevien moottorien jyrinää ja pienen matkan päähän pysähtyi kaksi panssariautoa. Alkoi kuularuiskujen kamala soitto ja pian oli kaikki valmista — yksikään ei enää ollut jaloillaan kirkon ulkopuolella.

Mutta sisäpuolella näytti vielä kauheammalta. Leveästä aukosta oli koko ajan satanut kuulia, jotka sinkoilivat kirkon kiviseinistä kaikkialle läpitunkevasti

ulvoen ja suristen — aivankuin kamalat, tuntemattomat hyönteiset... Kaukaisemmissa loukoissakin olivat ne lävistäneet makaavia miesparkoja...

Säännöllisesti olivat jättiläispommit nytkin putoilleet kirkon lähistölle ja sentähden panssariautot alkoivatkin kiireesti kääntyä, lähteäkseen pois.

Mutta viime hetkellä putosi niiden eteen pommi — ja kun savu hälveni olivat panssariautot miehistöineen kadonneet...

Kirkossa olevat raahustivat aukolle ja eräs kohotti kätensä huutaen huumaantuneesi! mielettömällä riemulla:

— Oi veljeni — veljeni! Ampukaa, ampukaa! Nopeammin, nopeammin! Amp...

Häntä säestivät sadat mielettömällä vimmalla — kunnes kuolema katkaisi heidän huutonsa. Sillä aivankuin heidän pyyntöänsä noudattaen putosi pommi keskelle kirkkoa, ulospyrkijäin tiheimpään parveen — ja laajalta alalta katosivat kaikki mustanpunaiseen, räiskähtävään tuleen ja savuun. Ja kauempana olevat tunsivat hämärästi, että heidän päälleen putoili jotain kuumaa, kosteanniljakasta ja löyhkävää...

Se oli ainoa mitä heidän tovereistaan oli jälellä.

Se oli liikaa — onnettomat eivät enää kestäneet. Viimeisetkin näyttivät menettävän järkensä; jotkut heittäytyivät lattialle peittäen kasvonsa, toiset yrittivät nousta ja heikoimmat kohottivat silvotut kasvonsa tai muodottomat kädentynkänsä taivasta kohden kuin rukoillen; kuolevien voihke ja hätähuudot, uikuttava nauru ja ulvonta täytti kirkon pöyristyttävänä parkaisuna — ikäänkuin itse hulluus ja kauhu olisi kajahuttanut riemuhuutonsa. —

Nuori haavoittunut, joka pari tuntia sitten väitteli sairaalan pihalla kantajansa kanssa makaa paareillaan vavahdellen ja aukoo välillä suutaan kuni pyydystetty kala.

Hän aukaisee silmänsä, mutta ei näe mitään, ei kuule mitään, hän ei tunne muuta kuin tuskaa — se kuristaa kurkkua, repelee rintaa, koko ruumista terävin pedonkynsin . . . Ja kaikki on niin käsittämätöntä ja kauheata kuin painajais-unessa.

Sitten huomaa hän olevansa tukehtumaisillaan johonkin kauheaan ja salaperäiseen, joka ympäröi hänet paksuna ja tuketuttavana kuni suunnattoman suuri musta käärinliina . . .

Yhtäkkiä hän vavahtaa, hänen hampaansa alkavat kalista: tuosta mustanharmaasta hornasta häämöttää harmaat, vääristyneet kasvot, hiukan taampana luinen, ahnaasti koukistunut koura... Ja sitten alkaa humiseva hiljaisuus häipyä ja joka puolelta kuuluu yhä äänekkäämpänä käheätä tuskanvoihketta, epäinhimillistä ulinaa ja uikutusta ja vihdoin eroittaa sen seasta joitakin katkonaisia, sekavia sanoja:

— Missä olen..?

— Vettä — kurkkuuni...

— Olemme petetyt — helvetissä...

— Se lupasi taivaaseen...

— Sotavankeja ei saa sulkea helvettiin — sopimuksetta.

— Sopimukset — olemme täällä...

— Oi oi, en voi... valitan...

— Mistä tiedät — helvetissä?

— Etkö näe savua — helvetin huurua...

— Älä valehtele! Varokaa...

— Armoa, armoa...

Taas hukkuvat sanat kiihtyvään meteliin kuni myrskyn pauhuun — eikä mitään näy... Ja yhtäkkiä

hänestä tuntuu, että tuo hirveä harmaus on todella helvetin huurua... Ja vieläkin eroittaa hän joitakin nääntyneitä ääniä:

— Auttakaa... päästäkää!

— Armoa... olen sotavanki.

— Miksi meidät helvettiin — haavoittuneet?

— En voi... ijankaikkisesti...

— Armoa... apua...

Ennen tuntematon kylmä kauhu kiitää hyytävänä hänen lävitseen. Noissa tukehtuneissa äänissä kuvastuu niin hirvittävä hätä ja epätoivo, ettei sellaista *voi olla* muualla kuin yhdessä paikassa — hänet oli siis heitetty helvetin syvimpään onkaloon, missä kadotetut kituvat ja vaikeroivat nauravien pirujen kynsissä.

— Ooh — sitä kestää aina... ijäisesti...

Hän jännittää viimeiset voimansa ja hänen kurkustaan kuuluu korisevana, rukoilevana:

— Pelastakaa... en voi... Auta — rakas kuolema! Etkö sinäkään..? Rakas kuole...

Silloin tuntui aivankuin kauhea tulinen kita olisi maata järisyttävällä karjaisulla auennut, puuskaisten polttavan liekkimeren onnettomien yli, ja jokin jättiläissuuri syöksyi mustana, muodottomana, murska-

ten kaikki alleen ja hotkaisi heidät ahnaasti kamalaan kitaansa.

Ympärillä on äänetön pimeys.

VALLANKUMOUKSELLINEN

— Mitä?

Sashka vavahti kuin näkymättömän ruoskan iskusta, kohoutui käsiensä varaan ja alkoi jännittyneenä, hengitystään pidättäen kuunnella. Hänestä tuntui niinkuin kopissa olisi joku huokaissut...

— Ei mitään... olen vain hermostunut — kuiskasi hän äänettömästi. Mutta siitä huolimatta alkoi hän taas levottomasti kuunnella ja tuijotti eteenpäin näkemättä mitään. Sillä koppi oli pimeä kuin hauta ja hänen sydämensä kiihkeä sykintä oli ainoa mikä häiritsi haudansyvää hiljaisuutta... Koneellisesti kosketti hän otsaansa — se oli kostea kylmästä hiestä...

— Minä olen vain hermostunut — toisteli hän ajatuksissaan rauhoittaakseen itseänsä.

— Jospa vain voisi nukkua, — kuiskasi hän taas äänettömin huulin. Mutta hän ei voinut; sillä ajatukset, nuo vankilan hirmuisimmat kiusanhenget, joita on mahdoton paeta, ahdistivat ja kalvoivat taukoamatta — kuin suuret nälkäiset rotat...

Taas hän hätkähti, alkaen tuijottaa pimeyteen. Ja muistaessaan viimeisten öitten hirmunäyt, alkoi hän vavista — jospa ne nyt eivät tulisi . . .

Sashka muisti taas täällä kuluneet kauheat viikot ja hänen ruumiinsa alkoi vavista yhä ankarammin. — Yhtämittaa oli kuulusteltu. Pakotettiin tunnustamaan — eikä hän tiennyt mitään. Vuorotellen oli tehty lupauksia ja uhattu kidutuksilla, kiusattu nälällä ja janolla, niin että hän monasti oli luullut kuolevansa . . .

Näinä viikkoina oli Sashka laihtunut miltei luurangoksi, hänen kasvonsa muuttuneet tuntemattomiksi, teräviksi . . . Hän ei enää voinut nukkua, vavahti heti hereille jostakin hirmunäystä . . . Ja nyt hän ensikerran hämärästi käsitti, että nuo harhanäyt johtuivat vankilan kärsimyksistä . . . Hän alkoi taas vavista muistaessaan edellisen yön kauhut. Muisti niin kamalan selvästi sen salaperäisen kahinan, joka ensin kuului — ja miten hän äkkiä tiesi, että lattialla mateli häntä kohden suuri käärme . . .

— Ei — ei! Minä en tahdo ajatella sellaisia — en! Tulevat uudestaan . . . Jotain muuta, muuta . . .

Ja onneksi hän unohtikin viimeöisen: hänen ajatuksensa lennähti kotiin . . .

Sashka muisti katuen, miten hän monasti oli ollut tyytymätön, kun kotona oli puutteellista, ahdasta ja ikävää; kun pikkusiskot sairastivat ja itkivät — ja isä vielä joi. Kaksi kertaa oli isä ajanut kaikki ulos kapakasta tullessaan — ja Sashka oli pitkän aikaa tuntenut katkeruutta ja vihaa isää kohtaan...

Kyllä hän nyt oli katunut, oppinut ymmärtämään kodin arvoa! Nyt hän muisti senkin, miten katkerasti isä oli itkenyt äitiä lyötyään: miten hän päihtyneenäkin oli usein ollut synkkä ja surullinen. Hän alkoi ymmärtää, ettei isäkään tahallaan juonut...

Entäs äiti. Tuo hyvä, aina lempeä ja kärsivällinen äiti... Kuinka paljon oli äitiparka kärsinytkään taistellessaan pienokaisten puolesta, köyhyyttä ja sairautta vastaan...

Mutta toisinaan oli hauskaakin. Sashka muisti viime pääsiäisjuhlan vähän ennen kuin hänet vangittiin — he olivat silloin niin onnellisia ja iloisia... Isä oli hiukan humalassa, mutta hän oli niin lempeä ja iloinen — leikki heidän kanssaan, lauloikin... Ja myöhemmin kun isä oli ulkona, kutsui äiti hänet kamariin, puhui kyyneleet silmissä jotain kaunista, jota Sashka ei enää tarkkaan muistanut. Sitten kietoi kä-

tensä Sashkan kaulaan, suuteli häntä ja he itkivät molemmat...

Tuo ilta tuntui ihanalta unelta, niin kaukaiselta kuin ei sitä olisi ollutkaan... Ja kun Sashka taas muisti, että siitä on vain viisi viikkoa, tunsi hän oudon epätoivon sielussaan; se onkin epätodellinen unelma tulevaisuuteen nähden: hän ei koskaan pääse kotiin, ei enää milloinkaan näe äitiä — hän katoaa kuin lakaslunut lehti syysmyrskyyn...

Ja äitiparka — hän tulee itkemään niin katkerasti... kauan, kauan...

Sashka tunsi niin polttavan kaipuun, ettei koskaan ennen; niinkuin jokin terävä raatelisi rintaa ja täytyisi huutaa tuskasta... Hän olisi tahtonut pyytää äidiltä anteeksi, ettei ole ymmärtänyt, ei rakastanut tarpeeksi... Jospa saisi sanoa edes yhden sanan, näkisi hänen katseensa...

Hänen kaipauksensa muuttui kummallisen haikeaksi, surulliseksi — sillä hän oli vielä niin nuori... Hän koetti taistella kyyneleitä vastaan, mutta lopulta ne kuitenkin täyttivät hänen silmänsä... Ja aivan kuin syleilläkseen tuota kaivattua, ojensi hän huomaamattaan kätensä kopin pimeyteen ja kuiskasi hil-

jaa:

— Äiti...

Tuossa särkyneessä äänessä särähti sellainen suru, kaipaus ja epätoivo, jota eivät sanat saata ilmaista — niinkuin raa'an käden pirstoma soitin olisi viimeisen kerran särkyessään särähtänyt... Sashka käänsi kasvonsa kovaan, likaiseen tyynyyn ja alkoi katkerasti itkeä. Hän tunsi olevansa niin avuton ja hyljätty kuin pieni puolikuollut koe-eläin, joka raadeltuna värisee vivikseettorin kynsissä... Ja hänen itkunsa oli niin haikeata ja toivotonta kuin olisi jossakin kauheassa, mustassa syvyydessä valittanut yksinäinen, ijäksi unhotettu olento...

Sashka ei ollut monena yönä nukkunut kuin jonkun hetken ja nyt kun itku tuntui jotenkin helpoittaneen, vaipui hän heti jonkunlaiseen unenhorrokseen.

Sashka heräsi hätkähtäen. Hän tunsi jonkun uhkaavan vaaran, ja kylmä hiki peitti silmänräpäyksessä hänen ruumiinsa...

Hän alkaa kuunnella henkeä pidättäen ja on kuulevinaan voimakasta, hillittyä hengitystä — ja muu-

tamia raskaita, varovaisia askeleita, sitten välkähtää jokin... Mikä se on? Hänen kauhunsa kasvaa kymmenkertaiseksi epätietoisuudesta... Onko pyöveli jo tullut häntä hakemaan — olikohan se pyövelin lyhty...

Taas kuuluu omituista ääntä. Sashka käsittää mikä se on: Tiikeri.

Äsken se hiipi, nyt se istuu nurkassa ja odottaa kunnes Sashka nukkuisi... Se alkaa jo pitkästyä, koska hännällään pieksää kärsimättömästi kylkiään.

Sashka luulee sydämensä pysähtyvän: tiikeri lähenee hiljaa, hiljaa... pysähtyy; ehkä huomaa, ettei Sashka vielä nuku...

Mutta se jää siihen lähelle — siitä on vuoteelle vain lyhyt hyppy... Sashkasta tuntuu siltä, kuin täytyisi hänen heti kuolla: hänen ruumiinsa on jähmettynyt kauhusta kankeaksi...

Käytävältä kuului lähenevien askelten kolketta, ne pysähtyivät ja avain työnnettiin lukkoon. Sashkan rinnasta tunkeutui huokaus, voihkaus, aivankuin hänen päältään olisi vieritetty musertava kivilohkare. Avain kirskui lukossa ja hän näki eellimäisenä jättiläiskokoisen vartijan astuvan sisään. Sashka hypäh-

ti vuoteelta, kaikki musteni silmissä, mutta horjuvana ja vapisevana juoksi hän ovelle ja aivankuin ilosta mieletönnä syleili hän jättiläiskokoista vartijaa ja sopersi nyyhkyttäen:

— Minä kiitän teitä rakas ystäväni — pelastajani... Kiitän teitä kaikkia — se olisi aivan heti syönyt minut...

— Syönyt? Mikä? Kuka? — kajahtivat kylmät kysymykset ja vartija sysäsi Sashkan luotaan.

— Tiikeri...

— Tiikeri! — toisti eräs katsahtaen tovereitaan hölmistyneesti ja sitten päävartija ärähti, röyhkeästi ja pilkallisesti:

— Poika on yhtäkkiä innostunut näytelmätaiteeseen! Mutta ei täällä semmoiset konstit auta! Pue heti päällesi.

Sashka hätkähti katsahtaen tuskallisen hämmästyneenä ympärilleen ja sammalsi tolkuttomasti:

— Mitä — se on totta... Minä näin... niinkuin se olisi... odottanut...

Päävartija astui askeleen lähemmäksi ja ärjäsi pahanenteisesti:

— No, etkö kuullut mitä sanoin? Vai tiikereitä...

Kyllä minä ajan tiikerit nahastasi . . .

Miehet naurahtivat ivallisesti ja Sashkan ruumis alkoi vavista: hän aavisti, että jotain kauheata on tulossa . . . Mutta hän käsitti myös, ettei sitä voi välttää ja alkoi pukeutua niin tyynesti kuin suinkin voi.

Sashka napitti vapisevin sormin takkiaan, kun päävartija rykäsi äänekkäästi, ja sanoi miltei ilakoiden:

— Nyt lähdetään!

Kuin sekavassa unessa asteli Sashka vartijoiden keskellä jotain pitkää käytävää, jossa askelten kolke kajahteli pelottavan räikeänä; sitten kiviportaita alas syvälle kellarikerrokseen, josta leyhähti vastaan ummehtunut, haudankylmä ilma — ikäänkuin itse kuoleman hengähdys. Sitten kuului lukon kirskahdus, raskas rautaovi aukeni valittavasti kitisten ja Sashka työnnettiin sisään.

Sashka huomasi olcvansa haudantapaisessa huoneessa, jota savuinen öljylamppu niukasti valaisi; peräseinä peittyi pimeään mutta sivuseinällä häämötti outoja esineitä: pihtejä, ruoskia ja hänen edessään matalalla lavitsalla näkyi tumma hyytynyt veriläiskä. Sashka katsahti sivulleen ja vavahti kauhusta.

Pöydän ääressä istui vankilanpäällikkö ja tuossa himmeässä valossa näytti hänen leveä, laskoksien reunustama naamansa entistä harmaammalta, kammottavalta; leveä suu ulkonevine huulineen liikkui hiljaa ja hän tuijotti Sashkaa himmein, ilmeettömin silmin, ikäänkuin jokin tuntematon petokala . . . Sashka katsahtaa ympärilleen kuin piiritetty eläin, hän oli vähällä huutaa apua, mutta takana seisovat vartijat — ja yhä tuijottaa tuo kaamea katse. Vihdoin alkoi hän kolealla, katkonaisella äänellä:

— Sinä et ole vieläkään tunnustanut rikostasi — etkä ilmoittanut ketkä toverisi ovat terroristeja, ketkä toivat tehtaalle pommeja . . . murhatakseen santarmipäällikön . . . Nyt sinun täytyy.

Kauhu ja hätä kuvastui Sashkan kuolemankalpeilla kasvoilla ja hän änkytti värisevin huulin: Mutta enhän minä tiedä . . . Minä en ole ollut koskaan . . .

Hän vaikeni kuin tukehtuneena ja hänen hätääntynyt katseensa liiteli läsnäolijasta toiseen kuin apua rukoillen. Mutta joka puolelta tuijottivat tunnottomina ja kylminä vihamieliset silmät kuin ojennettujen pistoolien suut . . .

— Vai niin, vai niin, käykää toimeen — kuului taas

tuo tunteeton ääni, ja päävartija astui jo muutaman askeleen seinällä riippuvia ruoskia kohden. Mutta samassa päällikkö viittasi odottamaan, lisäsi entistä hitaammin.

— Vai tahdotko tunnustaa — saat vielä . . .

Sashka tunsi kaiken pyörivän päässään ja tuo kamala katse kidutti, ahdisti hänen rintaansa, kuristi kurkkua kuni näkymätön, armoton koura. Hän tahtoi puhua, selittää vielä kerran, mutta ei voinut — hänen kurkustaan kuului vaan käheätä änkytystä:

— Minä en tiedä . . . en tiedä . . . Olen viaton . . . viaton . . .

— Riisukaa hänet, — keskeytti päällikkö kylmästi.

Kuin sekavan painajaisen vallassa tunsi Sashka kun vaatteet revittiin hänen yltään niin että napit sinkoilivat. Hänellä oli vain paita jälellä kun hän havahtui, käsitti mitä hänelle aiotaan tehdä. Se syöksyi hänen kidutettuun sieluunsa kauhistuttavalla voimalla. Tietämättä mitä teki, vaipui hän vavisten polvilleen päällikön eteen ja rukoili hätäisesti ja tuskallisesti itkien:

— Teidän ylhäisyytenne . . . Odottakaa . . . Uskokaa . . . Säälikää minua — olen viaton, viaton . . . äitini

kuolisi... Teidän ylhäisyytenne... armoa, armahtakaa... en tiedä... Kristuksen tähden...

Ilkeältä ivalta kuului Kristuksen nimi, sillä sitä säesti rätisevä ääni kun Sashkan paita takaapäin repäistiin yltä kahtena kappaleena.

— No etkö sinä vieläkään tiedä? — ilkkui päällikkö pilkallisesti. — Vai oletko vieläkin viaton?

Nuo julmat sanat ja viiltävän kylmä ääni tuntui aivankuin pitkänä jääpuikkona tunkeutuvan Sashkan sydämeen, hän ymmärsi, ettei hänellä ole pienintäkään toivoa, hänet tapetaan armotta... Niin, täällä serkkukin rääkättiin kuoliaaksi — ja hän oli kuollut ääntä päästämättä. Äkkiä Sashkan mieleen lennähti Mucius, josta koulussa oli luettu. Oo — hän miltei näki nuoren roomalaisen, joka pelottomana ja sorjana seisoo vihollistensa edessä. Häntä uhataan kidutuksella ellei puhuisi, mutta silloin hän itse laskee kätensä tuleen, antaa sen hiiltyä muodottomaksi... Sashka oli pitänyt häntä korkeimpana mies-ihanteenaan — ja nyt hän *rukoilee*... pyöveleitään! Hän nousi niinkuin lattia olisi tulisena polttanut polvia...

— Niin, minä olen viaton.

Päällikön paksu kaula ojentui, suunnaton suu le-

veni niinkuin olisi aikonut nielaista rikollisen, mutta sieltä kuuluikin kähisevä naurahdus ja sitten ilkkuva huomautus:

— Vai viaton sinä oletkin? Vai niin . . .

Sashkan ruumis vapisi kuin vilutaudissa ja hänet valtasi mieletön halu huutaa, huutaa apua, apua — tuossa himmeän kalseassa kalankatseessa kuvastui jotain puistattavan pahanenteistä . . . Mutta silloin päällikön apulainen naurahti pilkallisesti. Se sytytti Sashkan mielessä uhman ja vihan, hänen päänsä kohosi ja hän toisti päättävästi:

— Minä olen viaton.

— Käykää toimeen, — kuului päällikön komennus. — Sashka seisoi raskaasti huohottaen kivilattialla ja hänen alaston ruumiinsa oli niin kalpea kuin jokin hirveä jättiläisvampyyri olisi imennyt hänestä viimeisenkin veritipan. Sen vampyyrin nimi oli *vankila,* ja se oli kalunnut ruumiista lihankin viime hiveneen. Luut vain törröttivät korkeina ja terävinä; hän näytti niin surkean avuttomalta ja hennolta kuin lapsi joka on maannut kauan kuolemansairaana . . . Ainoa joka hänessä kuvasti voimaa, oli profiili: kaareva nenä ja lujapiirteinen leuka puristettuine huulineen . . .

Hänet paiskattiin rajusti veriselle lavitsalle, kädet ja jalat sidottiin ruuvilaitteeseen — ja hänen laihaa ruumistaan venytettiin niin että hän voihkasi tuskasta . . .

Kun ruoskijat ottivat käteensä hirveät, lyijynuppiset kidutusaseet ummisti Sashka silmänsä, niinkuin korkeudesta putoava ihminen odottaessaan murskaantumistaan, loppua . . . Ja sitten viuhahti . . .

Hänen ruumiinsa vavahti kuin sähköiskusta, yrittäen koukistua suonenvedontapaisella voimalla, kauhistuneet silmät avautuivat ja kurkusta tunki tuskanhuuto . . . Mutta sitten hän kiristi hampaansa yhteen, sulki silmänsä ja hänen verettömien huuliensa välistä kuului vain raskas huohotus, jota säesti ruoskien vinkuna . . .

Ruoskan jäljet kohoavat heti korkeina, sinertävinä Sashkan laihaan lapsenselkään. Mutta pian repeytyy nahka ja suuret veriläiskät purskahtavat esiin, loistaen valkealla iholla kuin tuntemattomat, tulipunaiset kukat . . .

Sashkan heikontunut ruumis värisee ja vavahtelee, rinta kohoilee rajusti ja koristen. Hän tuntee hämärästi, että selkään kaadetaan kylmää vettä ja sa-

massa alkaa puistattaa kauheasti. Mutta uudestaan aletaan... Selkää polttaa yhä ankarammin. Ooh, ne iskevätkin teräsruoskilla — jotka on kuumennettu tulipunaisiksi... Ei, nyt ne alkavat pistellä tulisilla rautapiikeillä... terävät kärjet työntyvät syvälle selkään...

Sashkasta tuntuu kuin kidutus olisi kestänyt jo tuntikausia, hän rukoilee apua, kuolemaa — mutta ei mitään... Kaikki on niin hirmuista, hän kärsii niin kovin — eikä se lopu milloinkaan...

Vihdoin on Sashka tuntevinaan, että Petrovitsh tarttuu hänen kurkkuunsa, raahaa meren rannalle ja sitten alkaa hitaasti painaa päätä veden alle... Hän tahtoisi huutaa, mutta huomaa: siten loppuu vihdoinkin. Mutta yhtäkkiä hänen selkäänsä kaadetaan kiehuvaa vettä; taas hän virkoaa ja jostakin korkealta kuuluu matala ääni:

— Sata!

Senjälkeen tuntee Sashka päällikön kammottavan äänen:

— Oletko vieläkin viaton?

Aivankuin kloroformiunessa kuulee Sashka kaikki, mutta ei voi vastata... Taas valellaan hänen sel-

käänsä, hän muistaa kaikki ja on menehtymäisillään tuskasta. Ja taas kuuluu päällikön voitonriemuinen ääni:

— Ahaa — Siis vaikenet — tunnustat, ettet ole viaton. Minähän sanoin! —

Sashka muisti sen taukoamattoman kidutuksen, jonka oli täällä viattomasti kärsinyt, tunsi, että nyt hänet murhataan näin hirmuisella tavalla ja jokin ennen tuntematon kuohahti hänessä, täytti sielun ja ruumiin polttavana, pakahduttavan suurena, karkoittaen uupumuksen, tuskan ja pelon. Hän riuhtasi kahleitaan uskomattomalla voimalla, hänen silmistään näytti pursuavan tulinen viha, uhka ja uhma ja hänen äänensä kajahti läpitunkevan terävänä kuin pistoolinlaukaus:

— Minä olen viaton! Viaton!

Pyövelit hätkähtivät kuin nyrkiniskusta ja päällikkö vetäytyi taaksepäin, niinkuin tuon sidotun uhriraukan katse olisi todella polttanut. Mutta sitten kuului matala, petomainen murahdus, jota toiset säestivät kuin sopimuksesta ja Petrovitsch sieppasi kiireesti ruoskan käteensä.

Kahta raivokkaammin alkavat siimat vinkua, Sash-

kan selkä oli riekaleina ja veri . . . valuu punaisina viiruina alas kylkiä. Mutta yhä paukahtelevat lyijynupit hentoja, teräviä kylkiluita vastaan joissa ei näy lihan hiventä.

Mutta Sashka ei enää tiedä että häntä ruoskitaan . . . Hän luulee makaavansa taas vankikopissa ja nyt se tiikeri on syöksynyt hänen päälleen raadellen hänen selkäänsä terävillä kynsillään. Mutta hän ei voi huutaakaan, se on niin painava, että hän on tukehtumaisillaan sen alle . . .

Mutta lopulta Sashka huomaa, ettei olekaan kopissa, vaan vihreällä kedolla ja ympärillä on paljon katsojia. Äiti, Ljuba ja Mitjakin ovat siinä, mutta he eivät tunne, he vaan nauravat . . . Tiikeri alkaa syödä häntä, pureskelee, pureskelee . . . kaivaa kuononsa syvälle hänen selkäänsä ja imee verta . . . Eikä kukaan auta. Mitjakin osoittaa häntä pienellä, valkealla sormellaan — ja taas rähähtää nauru . . . Epätoivoisena ja kauhuissaan koettaa hän huutaa, ilmoittaa itsensä, rukoilla äidiltä apua, pelastusta — mutta hänen kurkustaan ei tule enää ääntä . . . Hän tahtoisi kuolla, hän rukoilee kuolemaa, mutta kuolemakaan ei tule . . . Ja yhä raatelevat tiikerin hirvittävät hampaat, sen tuli-

kuuma hengitys polttaa hänen niskaansa — välillä se verenhimoisesti muristen maiskutelee hirmuista kitaansa . . .

Petrovitsh koetti toinnuttaa Sashkaa, mutta tämä pysyi velttona ja elottomana kuin kuollut.

Silloin oli hän huomaavinaan että Sashka raotti silmiään — ja hän miltei jähmettyi raivosta. Se uskalsi!

— Aukaise silmäsi! — sähisi hän läpitunkevasti. — Koira! Kuuletko!

Mutta Sashka ei liikahtanut. Petrovitsh alkoi vavista, hänen hampaansa narskuivat kuin epätasaiset hammasrattaat kun hän kiiluvin silmin tuijotti tuota surkeata olentoa. Sitten hän yhtäkkiä mörähti kuin peto ja potkasi kaikin voimin Sashkan veristä kylkeä, kuului vaan omituinen rouskahdus kun raudoitettu saappaan kärki upposi syvälle, katkaisten kylkiluut.

Päällikkö rypisti ääneti kulmiaan, mutta kun Petrovitsh aikoi potkaista uudestaan, komensi hän kolealla äänellä:

— Seis — pöllö! Ettekö ymmärrä, että hän voi kuolla — ennen . . . Vettä.

Petrovitsh näytti säpsähtävän tuollaisen vahingon

mahdollisuudesta ja alkoi hermostuneella kiireellä valella vedellä Sashkan päätä ja päällikkö kysyi hitaasti:

— Vieläkö olet viaton?

Sashkan raadeltu ruumis kouristautui ja suu aukeni niinkuin hän olisi alkanut oksentamaan. Sillä hän on olevinaan Intiassa — tiikerijahdissa, niinkuin oli monasti kuvitellut. Mutta suuri tiikeri oli saanut hänet kynsiinsä jo aamulla ja kiduttanut koko päivän... Se imi ensin vähitellen veren, sitten se alkoi syödä pala palalta — mutta ei tapa, ei tapa..! Ooh, hän kuulee huutoja, toverit tulevat apuun, mutta tiikeri murahtaa, sieppaa Sashkan suuhunsa — ja taas hurjaa vauhtia läpi tiheän viidakon... Pitkät piikit repelevät hänen ruumiinsa riekaleiksi... Ooh — vihdoinkin! Ehkä hän jo kuolee: kaikki sekaantuu niin kummallisesti, viidakko pimenee. Vai tuleeko yö..?

Sashkan ruumis alkoi taas suonenvedontapaisesti vavahdella, Petrovitsh ravisti häntä olkapäästä ja kähisi katkonaisesti:

— Kuuletko! Uskallatko sinä teeskennellä! Sinä...

Hän vaikeni — Sashkan suusta purskahti punanen verivirta, ikäänkuin vastaukseksi...

Päällikön himmeät kalansilmät tuijottivat uhria yhtä kylmästi kuin ennenkin; mutta Petrovitshin kasvoissa kuvastuu voimaton viha, epätoivo ja epämääräinen kauhu kun hän hiljaa, tolkuttomasti toistelee:

— Mitä . . . mitä . . . mitä . . ?

Mutta Sashka on vaiti. — Tiikeri on laskenut hänet maahan, tarttunut kurkkuun . . . hän tukehtuu . . . Se on hyvä että vihdoinkin loppuu kaikki . . . Nyt se puree yhteen hirmuiset hampaansa . . . pimenee . . .

HÄVITTÄJÄ

I.

Syvällä suuren kivirakennuksen alapuolella olevassa maanalaisessa huoneessa istui kaksikymmentä terroristia pitkän pöydän ympärillä kokousta pitäen. Huoneessa oli kylmänkosteaa ja ummehtunutta kuin haudassa ja suurta hautaholvia se kahden vahakynttilän keltaisenhirameässä valossa muistuttikin — ja istujain muodottomiksi suurentuneet mustat varjot värähtelivät ja hyppivät harmailla, kosteankiiltävillä sementtiseinillä, kuin riitelevien jättiläisten haamut.

Eräs nuori hienopiirteinen mies puhui parhaillaan jostakin käskykirjeestä, jonka byrokraattihallitus oli eilen julaissut. Puhuja oli liikutuksesta kalpea ja hänen äänensä värisi katkeruudesta, lopettaessaan seuraavasti:

— Tehän tiedätte jokainen, miten mielivalta ja sorto on nykyisen sotatilan aikana painanut kansaa niinkuin raskaat kahleet, tehnyt elämän sietämättömäksi. Mutta tuon uuden ukaasin nojalla voidaan koko maa muuttaa helvetiksi. Me olemme kaiken kärsineet, kaiken kestäneet, mutta tämä on liikaa! Nyt em-

me enää kärsi — emme *voi* kärsiä! Nyt täytyy tehdä jotakin! Parempi on heti kuolla kuin elää sellaista elämää.

— Niin, meidän täytyy tehdä jotakin! — huusi käsiään huitoen eräs toinen, miltei nuorukainen, jolla oli pitkä, vaalea tukka ja suuret siniset silmät. Minä en tahdo puhua paljon, ilmoitan vaan olevani sitä mieltä, että ministeri M—-, viimeisen hirmujulistuksen isä, on poistettava. Ja minä tarjoudun panemaan sen toimeen . . .

— Mitä se hyödyttäisi, — huomautti eräs rauhallisella äänellä.

— Hyödyttäisi, — hyödyttäisi — kiivastui nuorukainen. — Ainakin olisi yksi kaikkein pahimpia sortajia poissa, se pelottaisi toisia ja lamauttaisi niiden sortohalua . . . Toiseksi se olisi vastalause meidän puoleltamme. Tahi pitääkö meidän hyväksyä se äänettömyydellä . . . ?

— Ei, ei, ei! — huusivat monet kiihkeästi.

— Kyllä minun täytyy toistaa vieläkin kysymykseni, — kuului äskeisen kysyjän rauhallinen ääni. — Minusta pitäisi meidän joka asiassa ensimäiseksi kysyä: Mitä se hyödyttäisi — olisiko siitä hyötyä sorre-

tulle kansalle? Me emme saa tehdä mitään hyödytöntä. Ja yksityismurhat ovat sellaisia. Tai voitteko mainita, missä jokin korkea virkapaikka on jäänyt täyttämättä kun edellinen on tapettu? Tai onko joku sortoherra jättänyt virkaansa edes murhayrityksen tähden? Mitä se silloin toisiin vaikuttaisi?

— Hyvä! hyvä!

— Oikein puhuttu?

— Kyllä se vaikuttaa toisiin! — lisäsi toinen ja nousi seisomaan. — Se ärsyttää — ei muuta! Mutta minulla on tehokkaampi keino.

— Anna kuulua!

— Selitä!

— Kuten tiedätte, on meillä noin 20 miljoonaa varoja toveri Karjagin'nin testamentin johdosta. Jos nyt ostaisimme ministeri M:n palatsin läheisyydestä talon, kaivaisimme sieltä uusimpien koneiden avulla pienen tunnelin ministerin palatsiin asti ja juoksuttaisimme sen alle putkea myöten esimerkiksi 500 kiloa pyroniittia . . . Kun sitten palatsissa parhaillaan on joku loistava juhla, kun koko taantumusvalta on koolla — silloin me sähkönappulan avulla sytytämme . . . Ja kaikki lentää atoomeiksi.

Eräs lihava lempeännäköinen mies keskeytti tämänkin puheen.

— Mutta sinä et ehdi pitkälle tunnelinesi, ennenkuin sinut siepataan sieltä kuin myyrä kolostaan ja viedään kidutuspenkin kautta hirsipuuhun! Ei niin suuria valmistuksia voi keskellä kaupunkia suorittaa... Sitäpaitsi hukkuisi tuollaisessa paljon naisia, ehkä lapsiakin — emmekä me saa surmata viattomia. Sitäpaitsi...

Silloin kuului äkkiä matala, katkera ivanauru.

Kaikki katseet suuntautuivat nurkkaa kohden, ja sitten kuului suuttuneita, kysyviä ääniä:

— Mitä sinä naurat?

— Mitä tämä on?

— Mitä, Maksim? Pilkkaatko sinä meitä?

— Selitä...

Pitkä, kalpeakasvoinen mies, jonka sysimusta tukka oli ohimoilla muuttunut sinisen harmaaksi, koputti pitkällä sormellaan pöytää. Hänen mustat, kuopalla olevat silmänsä hehkuivat ja kolean hillityssä äänessä kuvastui katkeruus ja harmi:

— Voiko teitä pilkata enempää kuin itse pilkkaatte itseänne?

— Minä en salli! — huudahti joku syöksähtäen seisaalleen. Ja sinisilmäisen nuorukaisen kasvot kalpenivat, hän sieppasi pistoolin taskustaan sammaltaen käheästi:

— Mitä tämä on . . . ? Hän taitaa olla provokaattori . . .

Tuo sana iski joukkoon salaman tavoin. Useat hypähtivät neuvottomina istumiltaan ja katsahtivat toisiinsa kalpeina, kauhistuneina, mutta Maksim hymyili yhä, kylmästi ja ylimielisesti.

— Pistooli pois!

Maksim sanoi sen hiljaa, tuskin kuuluvasti, mutta kun hän samalla kohdisti pistävän katseensa nuorukaiseen, totteli tämä aivankuin hypnotisoituna.

— Mitä sinä nauroit . . . ? Mitä sinä tarkoitat . . . ? — kysyi tukehtuneella äänellä lihava mies.

— Te tiedätte, etten ole paljon puhunut enkä myöskään moittinut ketään. Olen vain kuunnellut kun Aleksei on esitellyt pieniä murhayritys-suunnitelmiaan ja kun toiset ovat säälin ja oikeuden nimessä rukoilleet häntä luopumaan moisista julmuuksista — mutta nyt on liian vakava aika tuollaiseen. — Sitten hän lyhyesti osoitti esitettyjen suunnitelmien kehnouden, ja

kysyi lopuksi, miksi he olivat ehdotuksensa tehneet.

— Miksi? Tietysti siksi, että siten voittaisimme. Kun tapahtuisi yhä useimmin tuollaisia uljaita tekoja, lamauttaisi se lopulta vallassaolijat, diktaattorit joutuisivat sellaisen kauhun valtaan, etteivät enää uskaltaisi jatkaa sortotoimiaan. Esimerkit vaikuttaisivat yhä useampiin ja . . .

Hän vaikeni hämmentyneenä huomatessaan Maksimin tutkivan katseen. Hetken äänettömyyden jälkeen lausui tämä harvakseen karmivalla ivalla:

— On väitetty, ettei enää olisi uskovaisia, mutta näyttää maailmassa olevan yksi! Ken vielä nykyaikana uskoo yksityisillä murhilla ja pikkuräjähdyksillä lamauttavansa diktaattorit, hän on uskovaisiakin uskovaisempi — marttyyrinkin usko kukistuu näkymättömäksi varjoksi tuon suurenmoisen, tunturinlujan uskon rinnalla.

Kuului hermostunutta, pilkallista naurua: se näytti koskevan ehdotuksen tekijään kuin sarja vinkuvia piiskaniskuja, herättäen hänessä uudelleen uhman ja hänen katseessaan välähti voimaton viha ja pilkka.

— Eipä taida olla sinullakaan.

— Ei Maksim ole koskaan kerskunutkaan »roh-

keista teoista», — huomautti eräs ivallisesti. — Kyllä se on eräs *toinen,* joka on niistä aina *puhunut!*

— No, ei siis ole kenelläkään mitään *varmaa*. . .

— Kyllä minulla on, — lausui Maksim tyynesti ja katsoi omituisella, tutkivalla katseellaan viimeiseen puhujaan.

Tämä näytti aivankuin pökertyneeltä, mutta nähdessään ivallisia silmäyksiä, tunsi hän taas epämääräistä, voimatonta raivoa ja lausui purevasti:

— Sepä hauskaa. . . että edes yhdellä on! Kai se keino ainakin *varma* on — et kai sinä suunnitelmissakaan tyydy jonkun palatsin hajoittamiseen. . . ?

— En!

Tuo yksinäinen sana singahti sydämiin terävänä nuolena. Ja kun hän kalveten nousi koko pituuteensa ja katsahti säihkyvin silmin tovereitaan, näytti hän ikäänkuin yliluonnolliselta; sitten hän lisäsi:

— En! Sillä jos tahdon, voin kymmenen toverin avulla tunnin kuluessa hävittää tämän kaupungin maan tasalle.

Kukaan ei lausunut sanaakaan. Hänen äänessään ja mustissa silmissään oli jotakin salaperäistä, kauhistuttavaa, joka lumosi heidät, niinkuin leijonan kat-

seen sanotaan lumoavan...

— Miten, onko se totta, mahdollista? — kysyi vihdoin joku kuiskaten.

— On — minulla on siihen keino... Toistakymmentä vuotta olen sentähden taukoamatta tehnyt työtä, mutta nyt se on vihdoinkin valmis...

Hän otti povitaskustaan mustan kotelon, aukaisi — ja siinä samettitäytteen syvennyksessä näkyi pitkulainen, kellertävä pallo. Hän otti sen varovasti pitkien sormiensa väliin, ja, hymyillen salaperäistä hymyä, jatkoi entistä hillitymmin:

— Tämä pallo on näin pieni, mutta jos pudotan sen tuohon sementtilattiaan — ei meitä muutaman sekunnin kuluttua enää ole, ei tätä kuusikerroksista rakennusta — eikä lähitaloja...

Tuli painostava hiljaisuus — niinkuin huoneeseen olisi tuotu kuollut ihminena... Kuului vain lyhyttä hengitystä, joku pyyhkäisi otsaansa ja äskeisen pilkkaajan kasvoissa kuvastui epämääräinen tuska ja häpeä.

Taas kuului käheä, liikutuksesta värisevä ääni:

— Onko se todellakin mahdollista...? Tuo pallo...

— Niin, tuo pallo on ollut tavallaan elämäni päämäärä, sentähden menetin kätenikin. Mutta minä olen myöskin varma, että räjähdysainekysymys on siinä kehittynyt huippuunsa. Tämän pallon, sanokaamme murskaava voima on suunnilleen sama kuin 46 cm mörssärin pommilla.

Maksimin kasvoissa välähti jotakin kovaa ja armotonta, kun hän hiljaa lisäsi:

— Mutta sen tehokkaisuus, vaikutus on moninkertainen sentähden, että se räjähtää tulena, suunnattomana liekkipatsaana, joka samalla sytyttää kaiken ympärillään.

Sama painostava äänettömyys.

— Minkälainen on suunnitelmasi? — kuului vihdoin omituisen kiihkeä, soinnuton ääni.

— Tahtovatko kaikki sen kuulla?

— Tahdomme! Tahdomme!

— Onko se tarpeen . . . ? — kysyi joku epäröiden.

— Niin, ensin tahdon sanoa, etten epäile ketään teistä provokaattoriksi. Minä *tiedän,* ettei kenestäkään teistä koskaan tule petturia . . . Te ihmettelette ehkä sanojani, sentähden selitän mistä sen tiedän . . .

Maksim vaikeni hetkeksi ja kaikki tuijottivat hän-

tä hämmästyksestä mykkinä niinkuin näkisivät hänet ensikerran.

— Maailmassa on vain yksi voima, yksi tunne, joka voi eroittamattomasti sitoa ihmiset. Lukemattomat narrit ovat huutaneet, että se olisi rakkaus — suuri valhe. Rakkaus voi yhdistää vain kaksi ihmistä — epävarmasti. Sillä eräänä päivänä sammuu rakkaus, ja silloin on vierellä vihamielinen petturi... Mutta viha, samasta syystä syntynyt viha — se yksin yhdistää kuolemaan asti. Ja minä tunnen teidät jokaisen, kaikesta olen ottanut selvän...

— Mitä sinä sillä tarkoitat? — kuului pöydän alapäästä kysyvä, tukehtunut ääni.

Maksim siirsi katseensa miehestä toiseen ja osoittaen kutakin sormellaan lausui hitaasti ja läpitunkevasti muutamia sanoja, jotka näyttivät sattuvan asianomaiseen kuin näkymättömät piiskaniskut:

— Missä onkaan sinun isäsi? Eikö hänet ammuttu viime vuonna? Eikö niin? Ja sinun veljesi, Nikolai? Kai vielä muistat, että hänet hirtettiin. Entä sinä Andrei, joka niin lämpimästi puolustit ministerien rouvia ja tyttäriä, oletko unohtanut nuoren siskosi, joka paleltui kuoliaaksi kaukaisessa karkoituspaikassa? Ja sinä

pikku Sasha, joka minulle äsken näytit revolveria — voitko löytää äitisi haudan . . . ?

Hän vaikeni katsoen erästä nuorukaista omituisen surullisesti ja sitten lausui entistä hitaammin:

— Volodja, muisteletko vielä usein Katariinaa, joka vankilassa . . .

Viimeksimainittu syöksyi seisoalleen, tarttui käheästi voihkaisten päähänsä ja hänen kasvonsa muuttuivat kuolemankalpeiksi; toisten silmissä välähti uhkaavasti, kaikki muistivat mitä tuon nuorukaisen morsiamelle oli tehty. Ja se, jota oli Sashaksi sanottu, kumartui käsiensä varaan ja alkoi rajusti nyyhkyttää.

Mutta Maksim jatkoi yhä, ja keneen noiden mustien silmien läpitunkeva katse osui, hän hätkähti kuin terävän puukonkären sattuessa; sillä nuo muutamat sanat loihtivat hänen eteensä jonkun hirvittävän näyn, jonka hän satoja kertoja oli nähnyt, kokonaisen tuskallisen historian. Toiset tuijottivat puhujaan kauhistuneina — niinkuin näkisivät jumalan tai perkeleen, joka tietää kaikki, jonka käkädessä on kaikki . . . Kädet puristuivat nyrkkiin, kuului raskasta hengitystä, ja muutamat kiristivät hampaitaan kuin haavoittuneet tuskallisen leikkauksen aikana. Sillä

nuo muistot viilsivät ja raatelivat niin tuskallisesti kuin olisi suuret, puoliparantuneet haavat raa'asti revitty auki. Pitkän äänettömyyden jälkeen jatkoi Maksim matalalla, sointuvalla äänellä:

— Niin toverit. Tässä komiteassa ei ole ainoatakaan, ken ei olisi saanut jotain parantumatonta haavaa noilta... Samoin alakomiteoissa. Ymmärrättekö nyt? Kuka teistä voisi pettää minut tai jonkun toisen meistä tuon hirmuvallan hyväksi, joka on teiltä kaikki ryöstänyt? Kukaan meistä ei kykene tekemään tovereilleen tuhatta osaa siitä pahasta. Te ette voi vihata ketään enempää, ettekä siis myöskään pettää — varsinkaan onnettomuustovereitanne, jotka tahtovat yhdessä kostaa yhteiselle vihollisellemme. Mitä se siis merkitsee vaikka välillä riitelemmekin? Sinäkin Aleksei loukkasit viime kokouksessa minua ja useita muita sangen rumasti, — syytit pelkuriksi. Mutta et sinä sentään koskaan petä minua tai toisia tovereitasi? Enkö puhunut totta, Aleksei...?

Viime sanat lausui Maksim hiljaisella, miltei hellällä äänellä — ja sitten tapahtui jotain tavatonta...

Aleksei tuli nopeasti Maksimin luokse, tarttui hänen käteensä ja sammalsi vapisevin äänin:

— Anna minulle anteeksi. . . Vaikka minä olen niin pahoin tehnyt. . .

Hän ei voinut sanoa enempää, hänen äänensä muuttui niin käheäksi ja tukehtuneeksi kuin olisi näkymätön käsi kuristanut hänen kurkkuaan.

Maksim hymyili omituisesti, puristaen hänen kättään ja hänen äänensä värähti lämpimänä ja veljellisenä:

— Veljeni. Minä olen jo kaikki unohtanut. Sinä olit silloin kiihtynyt — ja sinähän olet onneton.

Sinisilmäinen nuorukainen kumartui pöytää vasten, peittäen kasvonsa, ja kuiskasi katkonaisesti:

— Kuinka minäkään enää voin. . . silmiäni näyttää. . . kun olen ollut niin. . .

— Veliparka, — värähti vastaan Maksimin ääni. Minulla oli samanlainen veli, mutta hän menehtyi juuri sinun iälläsi pyövelien kynsiin. . . Sasha, tästälähtien olet sinä minun veljeni — minun kadonnut veljeni, jonka jälleen olen löytänyt. . .

Nuorukainen nousi, poistui paikaltaan ja istahti kaukaisimpaan nurkkaan kumartuen käsiinsä niinkuin pieni orpopoika, joka vieraassa paikassa poistuu yksinäisyyteen itkemään äskettäin kadotettua äi-

tiään . . .

— Veljeni! Minä lupaan kaikessa tehdä niinkuin sinä tahdot! — huudahti Aleksei tulisesti. Ja kaikkialta kuului innokkaita, vakuuttavia ääniä.

— Veljet! Jokainen teemme niinkuin yhdessä päätämme! Ja nyt kerron miten minä olen ajatellut . . .

Kaikki katseet kääntyivät Maksimiin ja hän jatkoi hetken äänettömyyden jälkeen:

— Te tiedätte, että sadat aivot työskentelevät kuumeentapaisesti, keksiäkseen tehokkaan aseen lentokoneita vastaan, jotka nyt ovat ilmassa täysin varmoja ja voivat ottaa mukaansa verrattain paljo räjähdysaineita. Mutta vielä se on keksimättä — ja tätä murroskautta voimme me käyttää hyväksemme.

— Miten? — kuului käheä kuiskaus.

— Minä olen ajatellut ja suunnitellut tätä vuosikausia; minun toimestani on eräs toverimme naapurimaassa lentokone-tehtaan johtajana. Hän on järjestänyt, niin että voimme ostaa tuon tehtaan koska vain tahdomme — ja samalla kolmekymmentä kaikkein suurinta ja nopeinta lentokonetta, jotka ovat vain kokoonpanoa vailla. Kun meillä on nämä pommit, niin me olemme toistaiseksi miltei vastustamattomia.

Kuului joitakin hillittyjä, hämmästyneitä ääniä ja sitten Aleksei äkkiä huudahti kuin pelästyen:

— Mutta meillähän on se uusi lentokonetykki! Yksi sen tuhannesta räjähdyskuulasta, jotka sen pommista singahtavat, riittää räjähdyttämään koko tuon kauhean voiman ja . . .

Hän vaikeni niinkuin ei uskaltaisi ilmaista kauheaa ajatusta, ja maanalaisessa huoneessa vallitsi kuolemanhiljaisuus. Maksim yksin näytti rauhalliselta ja vastasi varmasti:

— Eivät ne osaa ampua . . .

Kaikkialta kuului kiihkeitä kysyviä huudahtuksia:

— Eivät osaa . . .

— Selitä, millä sen estää . . .

— Onko se totta?

— Ensiksikin nousevat nuo uudet lentokoneet korkeammalle kuin mitkään nykyiset, ne ovat nopeampia kuin mitkään entisistä malleista ja kun ottaa huomioon pimeyden, sumun y. m. on osumismahdollisuus jo sinänsä pieni. Mutta sen lisäksi on tuo lentokoneen johtajana toimiva toveri tehnyt keksinnön, jolla lentokoneen saa pimeässä näkymättömäksi — heti hämärän tultua.

Hän vaikeni hetkiseksi, selosti muutamin sanoin miten näkymättömyys saadaan aikaan ja ilmoitti, että ne uudet koneet ovat juuri sellaisia. Lopuksi selitti hän lyhyesti ja seikkaperäisesti hävityssuunnitelmansa pääkohdat.

— Mutta mistä saadaan ilmailijoita? — kuului taas levoton ääni.

Maksim vastasi tyynesti:

— Samassa maassa on kouluutettu kaksikymmentä nuorta ilmailijaa, jotka minä olen toimittanut sinne. He eivät kylläkään tiedä tästä suunnitelmasta, mutta heitä yhdistää tuo sama side — he ovat valmiit kaikkeen.

Kaikki tuijottivat häntä kuin kauhistuneina. Pitkän äänettömyyden jälkeen kysyi Andrei käheästi:

— Mutta . . . onko se mahdollista? — Tuleeko se todella tapahtumaan . . . ?

— Jos te vain tahdotte?

Maksim lausui sen niin kylmällä, salaperäisellä varmuudella, ettei sitä voinut epäillä — se oli siis totta.

Nämä miehet olivat tottuneet vaaroihin, yllätyksiin, pelanneet uhkapeliä elämästä ja kuolemasta

— mutta useammille tämä yö oli heidän elämänsä omituisin. Ensin oli kaikki näyttänyt olevan hukassa ja sitten muuttuu kaikki: suuremmoisia keksintöjä, mullistavia suunnitelmia ja yhtäkkiä tietoisuus, että heidän hallussaan on noin suunnaton voima. Se tuntui unelta, se täytti heidän mielensä ennen tuntemattomalla innostuksella ja voimalla — se liikutti ja huumasi kuin väkevä viini . . .

Ja Maksim — oliko Maksim todella toimittanut noin äärettömän paljon? — kuvastui toverien katseissa. — Oliko tuo lainkaan heidän toverinsa: kärsinyt, vähäpuheinen Maksim? Vai onko hän kuollut ja lähettänyt Manalasta jonkun salaperäisen olennon, joka tietää kaikki jolle ei mikään ole mahdotonta . . . ? Mutta kaikki tunsivat sokeata luottamusta, ihailua; jokainen käsitti, ettei enää tarvitse turhaan taistella — ja se on hänen ansionsa . . .

Silloin kuului Andrein arka, pidätetystä kauhusta väräjävä ääni:

— Mutta Maksim, oletko ajatellut miten paljon viattomia sellaisessa hukkuisi . . . naisia, lapsia, vanhuksia. Kyllä se sentään olisi kamalaa . . . Meidän täytyy ajatella kaikkea myöskin inhimilliseltä kannalta,

sääliä viattomia, sillä sääli on sittenkin eräs inhimillisyyden tunnusmerkki.

Andrei vaikeni nähdessään Maksimin pistävän pilkallisen katseen ja hänen sanansa näyttivät koskevan Andreihin kuin kirvelevät ruoskaniskut.

— Kyllähän meidän ohjeeksemme, tunnusmerkiksemme tietysti parhaiten sopisi juuri sääli! Minähän juuri viittasin miten rajattomasti hirmuhallitus on meitä ja omaisiamme säälinyt... Sinunkin nuori siskosi säälittiin kuoliaaksi — ennenkuin hän ehtisi turmeltua! Ja säälin valtaamana on hallitus ammuttanut kaduille joukottaan nälkäisiä vanhuksia, naisia ja lapsia — jotta niiden ei tarvitsisi kitua ja kuolla nälkään... Ja muistathan miten viimesyksynä pikkupojat putoilivat ammuttuina alas puiston puista, niinkuin pienet linnut...

— Vaiti, vaikene... mitä sinä...? Minä vain... minun on vain kamala ajatella, että työläisetkin, joiden asiaa me olemme myös koettaneet ajaa... että hekin...

— Veljet — keskeytti Maksim hillityllä kiihkolla. — Meidän täytyy heti päättää, harjoitammeko sääliä, vai pelotammeko? Molempia emme voi. Mitä tulee

työläisiin, niin heille voidaan ilmoittaa vähää ennen, että he jättävät kaupungin ja lisäksi voidaan säästää esikaupungit... Mutta uskokaa, veljet: jos he tietäisivät tämän suunnitelman, olisivat tuhannet valmiit hautautumaan raunioihin vaimoineen ja lapsineen — niin suuri on siellä kurjuus ja epätoivo. Ja sitäpaitsi heidätkin yhdistää meihin sama side.

Hän jatkoi edelleen:

— Te tiedätte, että meidänkin hirmuhallituksemme korkein pyrkimys on saada tuleva sota mahdollisimman veriseksi ja kauheaksi: sitä varten on armotta ryöstetty kansan varat ja voimat. Heidän ihanteensa on siis: hävitys, kurjuus ja kuolema ja toimintaohjeena: kidutus, kauhu ja kuolema. Menettelytapa on siis täysin sopusointuinen ihanteelle... Kun me näitä vastaan alkaisimme suuremmoisen taistelun puhtaan säälin aseilla, niin saavuttaisimme tosin sangen pian kirkkaan marttyyrikruunun, mutta älkäämme silloin sekottako siihen väkivaltaa.

Jos taas otamme vallassaolijain ihanteen, niin älkäämme sekottako siihen sääliä. Toinen tai toinen. Ja minä ehdotan, että valitsemme saman kuin sortajatkin. Kohottakaamme kuolema kunniaan, kuolema

valtaistuimelle. Sitähän he juuri tahtovat.

Tuo kolea, pilkasta ja vihasta värisevä ääni valtasi jokaisen, tempasi mukaansa kuin lumivyöry. Kaikkialta näkyi raivosta säihkyviä silmiä, puristettuja nyrkkejä, kuului hammasten kiristystä. . .

— Minä hyväksyn kaikki! — huudahti Aleksei — mitä siitä, vaikka hukkuisikin viattomia, sillä meidän iskustamme kukistuu vanha, väärä yhteiskuntajärjestys ja tilalle nousee uusi, onnellisempi, inhimillisempi. . .

— Ei! — keskeytti Maksim jyrkästi. — Ei tällä tavalla mitään yhteiskuntaa muuteta. Yhden asian me saavutamme: me kostamme tuhansien viattoman veren — ja me *pelotamme.* Ja jos seuraavana päivänä ilmestyy lyhyt julistus, jossa *käsketään* päästää kaikki valtiolliset vangit vapaiksi — niin he tottelevat. Sillä koko maailman hirmuvaltiaat tulevat vapisemaan kauhusta.

— Toverit! Veljet! — huudahti aivankuin huumautuneena eräs synkännäköinen sotilaslääkäri. — Maksim on antanut meille koston. Mutta hän on antanut vielä jotain muuta, jolla ei ole varsinaista nimeä — mutta se on kalliimpi kuin elämä. Tehän tiedät-

te, ettei helvetissäkään voi olla niin hirmuisia tuskia kuin meillä, kun on täytynyt voimattomana katsella omaisten ja tuhansien viattomien teurastusta kaduilla ja vankiluolissa. Kyllä minäkin kärsin, kun vanha isäraukkani virui lumisella kadulla toisten joukossa, ruumis tuskallisesti koukistuneena, kuulien lävistämänä — ja minä olen kuitenkin mies! Mitä tuntevat vanhukset — lesket ja orvot . . . ? Ja nyt tuollainen voidaan estää Maksimin keksinnön avulla! Se on niin suunnaton asia, ettei voi sitä heti käsittää! Kymmenettuhannet, jotka tälläkin hetkellä viruvat pimeissä komeroissa, kuiskaisivat sinun nimesi — jos tietäisivät . . . Ja jos olisi mahdollista, niin lukemattomat teloitetut, kuoliaaksi kidutetut marttyyrit kurottaisivat kiittäen kätensä sinua kohden tuntemattomista haudoistaan . . .

— Ei veli — älä minua kiitä! — keskeytti Maksim värähtävin äänin. Mutta nähdessään toverien liikutetut kasvot, tulvahti ennen tuntematon, salaperäinen onni ja riemu hänen sydämeensä — hän tunsi, että tämä oli hänen elämänsä *suurin hetki,* jota varten hän oli elänyt. Kuin unessa kuuli hän oman muuttuneen äänensä.

— Niin, älä minua kiitä. Itseäni minä vain alussa ajattelin... Nähkääs, jokin poltti rinnassani kuin sammumaton tuli — en olisi voinut elää, ellen olisi ajatellut ja suunnitellut kostoa. Vähitellen huomasin tuhansien kärsivän samoja tuskia, aloin ajatella heitäkin ja lopulta huomasin, että voin kostaa perinpohjaisemmin yhdessä kaikkien vääryyttä kärsivien kanssa. Nyt olen esittänyt yhteisen kostomme, meidän onnettomien koston... Eikä minua enää säälitä — se tuli on kauan sitten polttanut poroksi sellaiset tunteet... Ja se polttaa *vieläkin.*

Viimeinen kuiskaus kuului niin tukehtuneelta kuin olisi voimakas koura tarttunut hänen kurkkuunsa; kaukaiset muistot syöksyivät hänen kimppuunsa kuin nälkäinen susilauma...

Kukaan ei ollut kuullut Maksimin puhuvan mitään itsestään ja kärsimyksistään ja siksi hänen sanansa vaikuttivat tovereihin tärisyttävästä. He näkivät hänen harmahtavan päänsä painuvan voimattomasti rinnalle aivankuin raskaan väsymyksen valtaamana.

Kukaan ei puhu mitään. Nuo nuoret raudanlujat miehet ovat äkkiä muuttuneet niin synkiksi ja

alakuloisiksi. Muutamat tuijottavat jonnekin kauas, huomaamatta tovereitaan, näkemättä hämärää, haudantapaista huonetta, niinkuin näkisivät jonkun kauhean, surullisen näyn. Eräät ovat peittäneet kasvonsa, aivankuin päästäkseen näkemästä . . .

Maksim tuijottaa sysimustaan, pimeätä aukkoa muistuttavaan nurkkaan, hän unohtaa missä on, hän ei huomaa tovereitaan. Hän on taas näkevinään tutun, kiduttavan näyn: hän on kyyristynyt pensaan taakse ja tuijottaa erään aukean toiselle puolelle. Siellä riippuu jotakin tummaa heiluen vienossa kesätuulessa . . . Vaatteitako? Ei, vaan hänen nuorempi veljensä . . . Ja yläpuolella, puhtaalla, sinikirkkaalla kesätaivaalla leijailee laiskasti muutamia kylläisiä korppeja.

II.

Syysaamun kuolemanharmaa hämärä peitti maan, kun Maksim laitakaupungin lävitse asteli asuntoansa kohden. Suuret rautatehtaat sijaitsivat siinä kaupunginosassa — ja se virkosi parhaillaan eloon salaperäisellä, miltei kauhealla tavalla.

Ensin kuului tyynessä aamuilmassa yhden tehtaan herätyspuhallus ja hetken kuluttua tuntui siltä kuin olisi kokonainen parvi jättiläishirviöitä nälkäisestä ja raivokkaasti ulvoen vaatinut tavalliset, jokapäiväiset uhrinsa. Ikäänkuin niiden ahnasta ulvontaa totellen työnsivät pienet, likaiset talot porteistaan viluisia, rääsyisiä ihmisiä — ja pimeässä he todella näyttivät uhriraukoilta, jotka vapisevina lähtevät kohtaloansa kohden.

Yhä useamman tehtaan torvet yhtyivät ulvontaan, hämärä hälveni vähitellen ja miesjoukot lisääntyivät yhä lukuisammiksi. Maksim tarkasteli mielenkiinnolla vastaantulijoita ja hänen mielensä virkistyi: Hän huomasi ensikerran, että noissa laihoissa, katkerissa kasvoissa, tuon mustan marssivan joukon yrmeäs-

sä äänettömyydessä oli uhmaa ja *voimaa.* Heitä tuli tuhansittain, mutta Maksim ei kuullut ainoatakaan sanaa — kuului vain lukemattomien raudoitettujen saappaiden pauke niin kovana ja kumeana kuni kaukainen konetykkien jyrinä ja jäätynyt maa tuntui tärisevän heidän allaan. . . Keskikadulla marssi suuria sotilaspatrulleja, kiväärit täysissä panoksissa, mutta miehet vilkuilivat epäluuloisesti ja pelokkaasti äänettömiin, jotka eivät suoneet silmäystäkään heille — ja heidän tylsät, pälyilevät katseensa muistuttivat lähenevää vaaraa vainuavan eläimen katsetta.

Kun Maksim saapui asuntoonsa, oli hän kummallisessa mielentilassa. Koneellisesti, mitään ajattelematta laski hän rullauutimet alas, vaikka ulkona oli jo päivä, sytytti tulen ja pyysi asuntonsa emännän keittämään teetä.

Sitten aukaisi hän erään laatikon ja otti sieltä käärön valokuvia, joita hän ei ollut kolmeen vuoteen katsonut. Päällimmäisessä oli kaksi nuorta ylioppilasta, — hän ja hänen nuorempi veljensä. Toisessa oli hänen isänsä ja äitinsä yhteinen kuva. Isä oli karkoitettu Siperiaan poikiensa tähden. . . hänen kerrottiin nääntyneen siellä nälkään, ja äiti oli kuollut surus-

ta . . .

Maksim asetti ne takaisin laatikkoon. Vain yhden kabinettikortin asetti hän eteensä kirjoituspöydälle.

Kuva esitti nuorta erikoisen kaunista tyttöä. Vartalo oli hento, kasvot kapeat ja hienopiirteiset, tukka tuuhea ja sysimusta — ja mustain silmäin kuvassakin surullinen katse seurasi Maksimia niin omituisen elävänä, niinkuin muinoin . . .

Hänen asuntonsa emäntä, erään vallankumouksellisen työmiehen vaimo näytti ensin hämmästyvän, nähdessään valot sytytettyinä. Mutta hän oli tottunut vuokralaisensa omituisuuksiin eikä puhunut mitään; huomattuaan valokuvat, arveli hän, että Maksimilla oli joku muistopäivä.

Ja muistopäivä se olikin . . .

Hän kaatoi teetä lasiin, maisteli sitä hitaasti. Koko ajan katseli hän vaieten kuvaa — ja muisteli . . . Nykyisyys haihtui epämääräisenä sumuna entisyyden kirkkauden tieltä. Hän aivankuin eli uudelleen tuon illan, jolloin ensikerran tapasi hänet — eikö siitä ollut iankaikkisuus?

Se oli hienossa perhejuhlassa. Hän oli saapunut hiukan myöhemmin ja istui yksin katsellen toisten

ilonpitoa. Silloin hänen huomionsa kiintyi siihen, että emäntä talutti erään nuoren kauniin tytön flyygelin ääreen.

Hän hämmästyi tavattomasti kuullessaan alkuakordit, se oli jotain tavatonta, kapinallista. — Chopinin surumarssi, iloisessa perhejuhlassa!

Maksim oli monasti kuullut tuon kappaleen, mutta sillä tavalla kuin tuo omituinen tyttö sen soitti, ei hän ollut koskaan kuullut; siinä kuvastui selittämättömän suuri suru — niinkuin sadattuhannet ihmiset olisivat seisseet äänettöminä, liikkumattomina, jokaisen kasvoilla jähmettynyt tuska ja suru. . .

Maksim seurasi soittoa koko olemuksellaan, aivankuin lumottuna. Ei tämä keikaillut kuten konsertin antajat, sivulla istuessaan näki Maksim kyyneleen vierivän hienoa, kalvennutta poskea myöten. Ja kun hän lopetti olivat kaikki tavattoman ihastuneita hänen soittoonsa — ei kukaan enää muistanut, minkä sopimattoman teon hän oli tehnyt.

Eräältä tuttavalta sai Maksim tietää, että tyttö oli erään kenraalin tytär, joka oli karkoitettu kotoaan vallankumouksellisten mielipiteittensä tähden. Tuttava esitti hänet tytölle — ja he keskustelivat koko il-

lan.

Maksim ei muistanut miten silloin tuli kotiin, sen hän vain muisti, että rakasti — ettei hän koskaan voisi unohtaa noita silmiä . . .

Oi, se oli tuskallista ja riemukasta aikaa. Hän oli jo aikoja sitten luopunut onnen ja rakkauden haaveista, kovettanut sydämensä kivikovaksi. Ja kuinka hän, kädetön, vainottu vallankumouksellinen olisi voinut toivoakaan tuon nuoren kaunottaren vastarakkautta.

Ja kuitenkin hän toivoi.

Niin eli hän tuskassa, toivossa ja kiduttavassa epätietoisuudessa useita kuukausia. Toisinaan hän luuli toiveittensa täyttyneen — ja taas hän epäili . . .

Mutta eräänä iltana ei hän voinut pidättää itseään, hän ei voinut enää kestää epätietoisuutta. He olivat kahden — ja äkkiä hän kuuli oman äänensä, kuuli sopertelevansa jotain sellaisesta röyhkeydestä kun hän, tällainen raajarikko, rohkeni toivoa . . .

Mutta tyttö keskeytti hänet, tarttuen juuri siihen katkenneeseen käteen, painoi sen lujasti neitseellistä poveansa vastaan ja hänen silmissään oli ihmeellinen loiste, kun hän hiljaa kuiskasi:

— Minä tiedän, missä sinä olet sen menettänyt — ja minä rakastan sinua . . .

Sekavan, epämääräisen riemun ja liikutuksen valtaamana puristi hän tyttöä rintaansa vastaan ja suuteli häntä kuin huumaantuneena. Se oli heidän ensimäinen suutelonsa.

— Minä olen ja kauan sinua rakastanut — kuiskasi taas tyttö.

Maksim oli liian onnellinen puhuakseen . . . Oi miten onnellisia he olivatkaan sinä iltana.

Mutta se olikin viimeinen ilta — viimeinen onnellinen ilta hänen elämässään. Marie tuli saattamaan häntä kadulle asti. Ja siinä katulyhdyn kalpeassa valossa hän suuteli vielä kerran rakastettuaan. Se oli heidän viimeinen suutelonsa . . .

Hän ei enää milloinkaan nähnyt rakastettuansa. Sillä tämä vangittiin seuraavana yönä.

Miten tuskallisen pitkiä olivatkaan ne päivät ja yöt vankilassa, kun hän ei uskaltanut antaa tietoa itsestään, peläten, että myöskin Marie vangittaisiin.

Siellä virui hän monta kuukautta. Ja sitten hänet karkoitettiin Siperiaan pakkotyöhön.

Ja vasta sieltä karattuaan, kahden loppumatto-

man pitkän vuoden kuluttua sai hän tietää, mitä Marielle oli tapahtunut . . .

Maksim syöksyi kalman kalpeana seisaalleen ja alkoi kävellä kiivaasti edestakaisin — sillä kauheat muistot ja mielikuvat syöksyivät hänen kimppuunsa kuni suuret, kiukkuiset käärmeet. Hän tahtoisi upottaa ne hornan syvyyteen — mutta ei voi. Aivankuin jonkun tuntemattoman käärmeen myrkkynä valuvat ne hänen aivoihinsa kirvelien ja polttaen. Armottomalla järkähtämättömyydellä tulevat nuo satoja kertoja nähdyt näyt taas hänen silmiensä eteen.

Marie viruu yksinäisessä kopissa vankilassa . . .

On yö. Koppi on pimeä kuin hauta . . . Ja kammottavan hiljaista — joskus vain kuuluu yksinäinen kahleiden kalahdus, ja kerran on jostakin kaukaa kuuluvinaan tukehtunut itku . . .

Hän näkee niin kiduttavan selvästi, aivankuin inhottavana kinematografin rikosdraamana niin pöyristyttävän paljon, paljon . . . Hän näkee rakastettunsa, kuulee hänen pyöveliensä uhkaukset, ellei hän tunnusta . . . Näkee, miten häntä kidutetaan loppumattoman pitkällä kuulustelulla . . . Näkee, miten eräs roisto hiipii keskiyöllä hänen rakastettunsa kop-

piin, mutta tulee viime hetkellä häirityksi inhottavassa aikeessaan . . .

Oi, mitä mahtoikaan Marie kärsiä . . . ajatellessaan tulevaa yötä . . . Päivällä hän pyytää tavata johtajaa, kertoo väkivallasta, rukoilee apua — turhaan . . . Johtaja ei ole edes ymmärtävinään, mutta kuulustelun jälkeen raahataan hänet armotta maanalaiseen, pimeään koppiin, josta ei kuulu vihlovinkaan hätähuuto . . . ei mikään . . .

Tulee iltapäivä, — tulee ilta, — tulee yö.

Ja hänen hento, hienosieluinen rakastettunsa odottaa yksin, hiilimustassa kolkossa kopissa. Hän kuuntelee, hän itkee, hänen ruumiinsa värisee ja vavahtelee, hän huutaa apua — turhaan . . . Sokean lailla käsillään hapuillen hän välillä astelee hätäisin askelin ovelle, satuttaa kätensä sen kylmään rautapäällykseen, hän huokaa raskaasti, kääntyy . . . avuton kuin vangittu lintu häkissä . . . Ja taas hän istuu vuoteellaan, tuijottaen pimeyteen ja kuuntelee välillä henkeä pidättäen . . . Ja tuollaista kestää niin kauan, kauan . . .

Maksim ei muista missä on. Suuret hikikarpalot pusertuvat hänen otsaltaan ja ruumis värisee kuin

vilutautisen. Hän näkee suurikokoisen miehen hiipivän koppiin... kuulee oven narinan, hiipivät askeleet... ja rakastettunsa läähättävän hengityksen. Paljastuu salalyhty ja sen valossa näkyy lumivalkeat kasvonsa, kauhusta mielettömät silmät... Hän kirkaisee — ja niinkuin inhottava hämähäkki hyökkää verkkoon takertuneen perhosen kimppuun, samoin hypähtää tuo huohottava hirviö Marien kimppuun... ja paksut, partaiset huulet tukehuttavat värisevän hätähuudon...

Maksim hypähtää seisaalleen karjaisten kuni kuolettavasti haavoitettu villipeto. Hän tuntee kauhean tuskan raatelevan sieluaan. Armottomana kuin kuolema kulettaa mielikuvitus häntä yhä kauemmaksi pimeyteen. Aivankuin näkymättömät, kauheat peikot syöksyvät hänen kimppuunsa muinaiset muistot, jokainoa iskee häntä sydämeen jollain kylmällä, terävällä... Maksim kärsii kaikki kadotuksen kauhut, hän voihkii käheästi, hän koettaa ajatella muuta — turhaan. Hirvittävän elävänä näkee hän innoittavan näytelmän pimeässä kopissa, näkee hänen hennon värisevän vartalonsa vääntelehtivän tuon ihmispedon kynsissä; hänen ajatuksensa kiitää sinne tänne

hätääntyneenä, kuni huoneeseen eksynyt lintu ja kidutettu mielikuvitus löytää yhä uusia, entistä kauheampia yksityisseikkoja, jotka ovat hyytää veren suonissa...

Hän näkee jumaloimansa olennon istuvan värisevänä vuoteellaan ja odottavan kauhu sydämessä iltaa ja tuleeko tuo hirviö taas. Hän näkee rakastettunsa kiemurtelevan lattialla tuskissaan, kun huomaa saaneensa kauhean taudin... Hän toivoo, rukoilee itkien kuolemaa — turhaan... Ja illalla hän taas tuijottaa pimeyteen... ja odottaa...

Mitä kauhukuvia hän näkikään tuossa pimeydessä ennenkuin menetti järkensä... Miltä hän näytti viruessaan hullujenhuoneen vuoteella pakkopaita päällä... Muistiko hän enää entisestä elämästä mitään... heidän onnestaan...

Se olisi ollut hirmuista... parempi, että hänen muistonsa olisi kokonaan sammunut...

Ja taas muisti Maksim tuon ajatuksen, joka lukemattomia kertoja oli häntä kiduttanut: palasiko hänen järkensä kuolinhetkellä? Niinhän useasti tapahtuu... Ehkä hänkin...

Mitä hän mahtoi ajatella viimeiseksi — ennenkuin

sammui iäksi hänen silmäinsä loiste... Mitä kuiskasivat viimeiseksi hänen jäykät, kylmenevät huulensa — nuo huulet, joita hän muinoin oli suudellut.

Marie... — luulee Maksim kuiskaajansa, mutta mitään sanoja ei kuulu — vain käheä tuskallinen voihkaisu, niinkuin hän tukehtuisi... Ja sitä säestää viiltävän terävä hammasten kiristys... Hän kumartuu painaen kasvot käsiinsä ja kärsii... kärsii...

Ulkona on kirkas auringonpaiste, mutta hän ei sitä huomaa, hänen huoneessaan ovat sähkövalot sytytetyt ja ikkunat peitetyt kuin yöllä — sillä hänen sielunsa on kylmä ja pimeä kuin yö... Hän oli katsahtanut entisyyteen ja nähnyt liian paljon...

Tuntuu niin hirvittävän tyhjältä... Nyt hänen suunnitelmansa toteutuu, hän voi vihdoinkin kostaa — mutta Marie on poissa, hän ei palaja. Maksim muistaa vieläkin hänen viime katseensa — tuon loistavan katseen... joka lupasi niin paljon...

Mutta nuo mustat silmät ovat kauan sitten sammuneet ainiaaksi...

Äkkiä hän säpsähtää kuin salamurhaajan laukauksesta: ulkopuolella kuului leikkivien lasten heleätä naurua... Lasten naurua... Hän tarttuu rin-

taansa niinkuin häneen todella olisi sattunut kuula. . . Hän tuijottaa hetken kuin jähmettynyt. . . Sitten tukkii korvansa, painuu kumaraan kuin iskua odottaen. — Hän tahtoisi itkeä. . .

Mutta hän ei voi itkeä ei koskaan.

Hän kohottaa pelokkaana päätään. Kuuntelee — huoahtaa helpotuksesta: he ovat poistuneet. . .

Ulkona on taas hiljaista, hänen huoneessaan on hiljaista kuin yöllä — ja hänen sielussaan on yö. . .

III.

Suuren miljoonakaupungin yllä lepää yö . . .

Mutta se ei ole hiljainen, rauhan ja levon hetki, jolloin pimeys peittää kaiken ja ihmiset nukkuvat.

Ei.

Se on suurkaupungin kuumeinen, hehkuva yö . . . huvien, hekkuman ja hurjuuksien hetki . . . Loistava ilotulitus erään juhlapäivän johdosta on juuri päättynyt, mutta koko keskikaupunki loistaa vielä yhtenä valomerenä . . . Ravintolat, varieteet, bordellit — kaikki huvi- ja juhlapaikat ovat täynnä väkeä. Kaikkialla virtaa viini, huudot ja lasien kilinä kaikuu yhtenä loppumattomana pauhuna — ja senkin ylitse kuuluu silloin tällöin naisten kimakka nauru . . .

Mutta he eivät tiedä . . .

Sivukaupungeissa vain on hiljaista. Sadattuhannet työläiset nukkuvat siellä kuolemankaltaisessa unessaan, kunnes tehtaantorvien ulvovain äänten pitäisi heidät herättää . . .

Hekään eivät tiedä . . .

Pääministerin juhla voittaa kaikki muut juhlat. Suuri sali peiliseinineen on valaistu lukemattomilla erivärisillä sähkölampuilla — se muistuttaa satumaista valomerta. Utuisena, epämääräisenä pilvenä leviää yli salin naisten valkeat harsopuvut, alastomat olkapäät ja käsivarret; valkorinnoilla ja kauloilla säkenöivät hohtokivet kuin lukemattomat salaperäiset tulet — ja kaiken ylitse leviää hajuvesien ja kukkien tuoksu...

Juhlassa on vain valittuja vieraita. Ylhäisiä, jalosukuisia. Loistavapukuiset upseerit hymyilevät kohteliaasti, ja sirosti kumartaessaan helähtävät heidän rinnoillaan kirkkaat kunniamerkit; frakkipukuisilla välkähtelee vain pari kolme kaikkein arvokkainta ritarimerkkiä. Ruusunvärisessä valossa näyttävät naiset ihanilta kuni keijukaiset... Samppanjan vaikutuksesta hohtavat heidän poskensa — kaikkialla näkyy kiehtovia, arkoja ja tulisia katseita, jotka sanovat enemmän kuin sadat sanat. Valitun jouhiorkesterin sävelten seasta kuuluu silloin tällöin heidän heläjävä naurunsa... He iloitsevat...

Sillä he eivät tiedä.

Mutta pimeydestä, joka sysimustana seinänä ym-

päröi kaupunkia, ilmestyy kaupungin kohdalle kokonainen jono lentokoneita — ja osa siirtyy läheisen linnoituksen yläpuolelle . . . Aivankuin kauheat petolinnut, jotka tietävät, ettei uhri enää voi paeta, järjestyvät ne suunnattomaan, pyörivään ympyrään kaupungin ympärille. Jossakin kääntelee laiskasti valonheittäjä, mutta kukaan ei huomaa, ei näe mitään — sillä lentokoneet ovat kolmen kilometrin korkeudella.

Jos oikein tarkkaan kuuntelisi, saattaisi ehkä kuulla omituisen, tuskin kuuluvan surinan — mutta kelläpä olisi aikaa kuunnella sellaisia.

Kaupunki iloitsee . . .

Pääministerin palatsissa on orkesteri juuri virittänyt ensimmäisen valssin ja nuoret luutnantit nousevat lähteäkseen naisten luokse . . .

Mutta äkkiä tapahtuu jotain uskomatonta, yliluonnollista: salin täyttää kammottava, sokaisevan sinikirkas leimahdus himmentäen sadat sähkölamput näkymättömiin, hirvittävä räjähdys vavahduttaa palatsia perustuksia myöten — ja sivu-ikkunat singahtavat siruina sisään.

Joka taholta alkaa kuulua samanlaisia räjähdyksiä ja sanomaton kauhu valtaa ihmiset; he eivät tiedä mistä nuo räjähdykset syntyvät — tuntuu kuin joka puolelta aukeaisi maa... Juopuneet selviävät humalastaan, bordellien asukkaat ja vieraat lemmenhuumastaan, alastomat tanssijattaret taukoavat tanssista ja jäävät kalpeina paikoilleen... Sitten sammuvat äkkiä koko kaupungin sähkövalot — sähkölaitos on räjähtänyt ilmaan... Jossakin, luultavasti linnoituksesta kajahtaa muutamia tykinjyrähdyksiä, mutta ne tukehtuvat heti räjähdysten pauhuun.

Pääministerin juhlasali näyttää kamalalta ammoltavine akkunoineen, lasisirujen ja pirstojen peittämänä, mutta vielä surkeammilta näyttävät ihmiset. Välähdysten sokaisemina, kauhusta jäykistynein kasvoin koettavat he hapuillen etsiä tukea jostakin. Mutta kaikki horjuu, häviää, yhtämittaa leiskahtelee, taukoamatta iskevät räjähdykset kuin näkymättömät nyrkit... Ja aivankuin raivostuneen rääkkääjän edessä, ovat useimmat kyyristyneet lattialle koettaen peittää päätään; naiset tarrautuvat miehiänsä ja rakastajiinsa hukkuvien suonenvedontapaisella voimalla; monet ovat pyörtyneet, toiset vapisevat kauhusta, pii-

lottaen päänsä toistensa vaatteihin niinkuin jäniksenpojat vaaran uhatessa . . . Ja eräs hieno nainen jonka puku säihkyy jalokivistä ryömii pöydän alle kuni loistavahöyheninen, haavoitettu lintu, joka viimeisin voimin tunkeutuu pensastoon kuolemaan . . .

Kaupunki heidän ympärillään näyttää olevan yhtenä tulimerenä ja tuli lähenee lähenemistään, pusertuu kokoon joka puolelta hirveänä kuolemanrenkaana. Uljaat palatsit lennähtävät yksi toisensa jälkeen sekavana, tulisena massana ylös korkeuteen ja toisinaan räjähdysten lomassa kuuluu tulen ahnas kohina ja vihlova moniääninen kauhunhuuto — ikäänkuin kadotettujen hätähuuto helvetin syvimmästä onkalosta . . . Ja taas, taas leimahtaa . . . yhä lähempänä . . . lähempänä . . .

Vielä oli kaupungin suurkirkko säilynyt — punertavankeltaista tulimerta vastaan sen mahtava kupooli kuroittautui vielä ylpeänä taivasta kohden . . . Silloin järähtää maa, kauhistavalla leimahduksella lennähtää korkeuteen jotakin muodotonta, mustanpunaista . . . Ja kun se hetken kuluttua hälvenee, ei kirkkoa enää ole olemassa . . . Sen sijalla suitsuaa savuava tulivuori . . .

Sattuu jonkun sekunnin väliaika ja salissa kajahtaa kammottavana kuorona itku, rukoukset ja hätähuudot — ylinnä yksinäinen kaamea nauru, joka keskeytyy kauhealla tavalla . . .

Jokin terävän-sininen sokaisee heidän silmänsä, palatsi vavahtaa, seinät horjuvat ja ikkunoista syöksähtää sisään jotain muodotonta, paiskaten heidät kumoon; he ovat tukehtua tuliseen katkuun, tomuun . . . Kaikki tuntuu sekaantuvan, särkyvän, eikä kuulu mitään — vain muutamat sekavasti käsittävät, että vastapäätä oleva yöravintola on räjähtänyt . . . Taas vavahtaa lattia, seinät huojuvat kuin maanjäristyksessä ja savun seasta häämöttää hulluuden, kauhun ja tuskan jäykistämiä kasvoja — ja lattialla tiilenpätkien ja soran seassa viruu vavahteleva, alaston naisruumis . . .

Mutta sitten tapahtuu sellaista, jota ei kukaan enää käsitä eikä tunne: kaikki loppuu. Ihmiset silpoutuvat kappaleiksi ja raajat, kukat, viinipullot, tuolit, kaikki katoaa silmänräpäyksessä sinertävään liekkiin — joka lennättää kauhistavalla voimalla kaikki taivasta kohden . . .

Mutta ylhäällä, huimaavan korkealla kaupungin

yläpuolella kiitävät koneissaan tuon hävityksen toimeenpanijat. Monet olivat huudahtaneet hurjasta kostonriemusta, nähdessään ensimmäiset hirveät leimahdukset, mutta se oli kauan sitten kadonnut. He olivat kummallisessa huumaustilassa, kaikki tuntui kauhealta painajaiselta, jotkut luulivat menettäneensä järkensä — luulivat katselevansa hullun harhanäkyä.

Sillä siinä missä äsken oli komea, remuava ja huoleton miljoonakaupunki — siinä riehui nyt ääretön savu- ja tulimeri . . . Ja minkälainen tulimeri! Rooman palo mahtoi olla lapsenleikkiä tuohon leimuavaan, aaltoilevaan ja hyppivään helvettiin verraten . . . Ja vieläkin siellä räjähtelee — vieläkin leiskuvat jättiläissalamat ja joka kerta kalpenee tulimerikin kaameansinertäväksi massaksi.

Vihdoin räjähti heidän yläpuolellaan kirkas tulipunainen raketti. Monet hätkähtivät kuin unesta herätessä ja sulkivat pudotuslaitteen. Leimahdukset taukosivat alhaalla ja lentokoneet lähtivät kiitämään kuin paeten pimeätä merta kohden. Kuin varovaiset linnut liitelivät ne hetken erään punaisen merkkivalon kohdalla ja laskeutuivat lopulta jäälle.

Siellä odotti joukko miehiä, jotka ottivat haltuunsa lentokoneet. Ilmailijat astuivat jäänreunalla odottaviin veneisiin.

Kun ilmailijat vihdoin saapuivat laivan kannelle, näyttivät he loppuun menehtyneiltä . . . Laivan laitaan nojautuen alkoivat he äänettöminä tuijottaa tulimerta . . .

Tuosta äärettömästä tulimerestä kohoilevat liekit kuin myrskyisen meren aallot; niiden matala kohina ja ulvahdukset ja sortuvien kivirakennusten ukkosentapainen jylinä — kaikki sekaantuu kaameaksi pauhuksi, joka muistuttaa kaukaisen valtameren myrskyn pauhua. Miljoonat kipinät sinkoilevat avaruudessa suunnattomina, säihkyvinä pilvinä, koko toinen puoli maailmaa näyttää palavan ja taivas on hehkuvan, veripunaisen kajastuksen peitossa. He unhottavat kaiken, he vaan tuijottavat . . . tuijottavat . . .

Pitkän äänettömyyden jälkeen kuiskaa joku matalalla, käheällä äänellä:

— Missä viipyy Maksim?

Ja toinen toistaa kuin kaiku:

— Niin, missä viipyy Maksim?

Niinkuin mahtava, jättiläissuuri kotka kiertelee tuleen hukkuvan kaupungin kohdalla yksinäinen lentokone. Sinne ei enää kuulu ainoakaan ihmisääni, ei tulen kohina eikä ampumatarvevarastojen räjähdykset — siellä on vain jääkylmä, äänetön ja ääretön avaruus, jonka kelmeätä hämäryyttä ei tulimerikään kykene valaisemaan.

Maksim oli kauan ollut kokonaan yhden pyrkimyksen vallassa: Ylöspäin. Nyt hänen mittariin tuijottava katseensa havaitsi, ettei viisari enää noussut vähääkään ja että hän oli paljon korkeammalla kuin koskaan ennen. Se herätti hänet kuin unesta ja nyt vasta hän tunsi, että ruumiinsa oli ihan jäykistynyt kylmyydestä. Äärimmäisellä ponnistuksella taivutti hän ruumistaan nähdäkseen alas.

Kylmä värähdys syöksyi hänen ruumiinsa lävitse: näky oli niin kammottavan suuremmoinen.

Hiukan alempana liiteli muutamia pilven lonkareita jotka tulen kajastuksessa muistuttivat jättiläissuuria, vereen tahrautuneita ilmalaivoja ja niiden alapuolella hehkui hirvittävässä syvyydessä palava kaupunki kuin jättiläissuuri tulivuorenaukko. Siitä nouseva mustanpunainen savu peitti koko eteläpuo-

len suunnattoman hehkuvan laavavirran lailla vähitellen himmeten, tummeten ja vihdoin häipyen mustana kaukaiseen pimeyteen. Mutta pohjoispuolella oli niin valoisaa kuin päivällä, sieltä korkeudesta näyttivät naapurikaupungit olevan uskomattoman lähellä, niiden takana olevat vuoret hehkuivat heleän punaisina ja niiden rinteillä loistivat lumiset metsät vaaleanpunertavina kuni kukkivat ruusukentät.

Maksim on kylmästä miltei jäykistynyt ja aivoissa pyörii kaikki kuumeisen sekavana.

Koneellisesti muuttaa hän uuden happisäiliön, mutta ei auta. Hämärästi hän vihdoin käsittää mitä on tapahtunut: hän on siis murhannut miljoonia — hän on siis maailman suurin *murhaaja.* Käheä voihkaus tunkeutuu hänen kurkustaan ja hän tuijottaa sinne alas kuin mieletön.

Äkkiä vääristyvät hänen kasvonsa kauhusta — hän kumartuu, kuuntelee henkeä pidättäen. . .

— Mitä, mitä? Ne huutavat. . .

Sieltä palavasta syvyydestä kuuluu huuto, ikäänkuin lukemattomien hukkuvien huuto. Se kasvaa, kiihtyy, muuttuu uhkaavaksi. Maksim vavahtaa kuin työnnettäisiin pistin hänen ruumiinsa lävitse: hän on

kuulevinaan miten hennot lastenäänet vaikeroivat sydäntäsärkevästi . . .

— Äiti, äiti, äiti . . .

Maksim tarttuu suonenvedontapaisesti ohjauspyörään, kiihdyttää vauhdin äärimmilleen ja ohjaa ylöspäin — ei nouse vähääkään. Hän hätkähtää, kuuntelee, katsoo alas ja taas hän jäykistyy liikkumattomaksi, tuntee veren hyytyvän suonissaan. Tuo suunnaton tulipätsi kohoaa ylöspäin, sen vauhti kiihtyy kiihtymistään — eikä kone nouse enää vähääkään. Hän ei voi paeta minnekään, hän on tukehtumaisillaan, tuo hirvittävä huuto lähenee lähenemistään, hän parahtaa kuin kuolettavasti haavoitettu eläin. Tulimeri lähenee hirmumyrskyn pauhinalla, suureten peloittavan nopeasti, ja sen lävistävä kirkkaus sokaisee hänet. Hän sulkee silmänsä, mutta näkee sittenkin, miten häntä kohden kuroittautuu lukemattomia käsiä, äitien tuskasta ja vihasta vääntyneitä kasvoja, satojen tuhansien pienokaisten kyyneleisiä syyttäviä silmiä. Hän peittää kasvonsa, mutta samassa värähtää koko maailman avaruus; miljoonista kurkuista kajahtaa kammottava, pitkäveteinen huuto:

— Murhaaja! Murhaaja!

Se ei taukoa, se kiihtyy yhä kauheammaksi... Ja Maksimin aivoissa pyörii kaikki sekavana kaaoksena, pimenee sysimustaksi. Kamalan hädän valtaamana etsii hän jotain hapuilevin sormin kuni sokea. Löytäessään vihdoin istuimensa vierestä sytytysnastan, alkaa hänen rintansa omituisesti hytkiä ja kurkusta kuuluu omituista ääntä — hän ei tiedä onko se itkua vai naurua... Hän tuntee vain heittäytyvänsä taaksepäin ja kuulee kummallisen käheän hohotuksen — se muistuttaa taivaanvuohen kaameata hörkötystä pimeänä syysyönä...

Kuolemankalpeina seisovat terroristit laivan kannella ja tuijottavat tulimerta... Sitten kuuluu hermostunut, tuskallinen kuiskaus:

— Missä se Maksim nyt viipyy?

Äänettömyys.

Äkkiä tuntui kuin olisi taivas auennut — koko avaruus leiskahtanut tuleen yhtenä suunnattomana jättiläissalamana... Avara näköpiiri, luminen merenjää, kaukaiset rannat, koko maailma näytti muuttuvan aavemaisen, sinisen kirkkaaksi — tulimerikin kalpeni. Ja pitkän tuskallisen hiljaisuuden jälkeen ta-

pahtui vihdoin räjähdys . . .

Laiva heilahti kuni suuren projektiilin sattumasta, musta vesi värähti niinkuin merenpohja olisi järkähtänyt — ja laivan kannella odottavat miehet olivat kaatumaisillaan kaukaisen räjähdyksen iskusta . . .

Pitkän äänettömyyden jälkeen kuiskasi joku oudolla, tukehtuneella äänellä:

— Siellä hän oli . . .

Ja toinen lisäsi hiljaa:

— Nyt minä tiedän, mitä se suuri alumiinilaatikko hänen koneessaan sisälsi.

Ja pienen ajan kuluttua hiljaisia, värähteleviä kuiskauksia:

— Näin hän siis kuoli . . ?

— Mutta ajatelkaa, veljet, sehän oli kummallinen kuolema. Yksikään ihminen ei ole koskaan näin kuollut.

Hetken äänettömyyden jälkeen eräs nuori ilmailija katsahti arasti ympärilleen ja änkytti käheällä, vapisevalla äänellä:

— Sehän on kammottavaa . . . Oliko hän ihminen?

— Mitä sinä sanot! — huudahti Aleksei kiivaasti. Hän oli suurempi ihminen kuin kukaan meistä ja hän

oli mies — *suuri mies!* Mutta häntä kohdeltiin kuin orjaa — ja sentähden tuli hänestä kostaja. Hänen kostonsa oli suurin maailmassa ja samoin hänen kuolemansa — hän oli suuri loppuun asti.

Kukaan ei puhunut sanaakaan, he eivät kyenneet ajattelemaankaan — kaikki oli niin sekavaa ja kauheata. Taas luuli moni näkevänsä mieletöntä unta.

Mutta he eivät heränneet, näky ei poistunut — se näytti entistä kauheammalta . . .

Silloin välähti Sashan aivoissa tuskallinen totuus: nyt häviää heidän kotikaupunkinsa —.

— Onko se mahdollista . . ? Koti, koulu, yliopisto, bulevardit . . ? Häviääkö todella kaikki . . ? sopersi hän hiljaa huomaamattaan ja hänen nuorilla kalmankalpeilla kasvoillaan kuvastui kauhea hätä ja epätoivo. Hänestä tuntui siltä kuin olisi itse iskenyt kuolettavan haavan viimeisen omaisensa rintaan ja nyt katselisi miten veri valuu hänen kylmenevästä ruumiistaan. Hän ojensi kätensä kuin rukoillen, mutta samassa tunsi, ettei enää voi mitään. Hänen hartiansa lysähtivät, painuivat kuin musertavan taakan alla ja hänen äänessään värähti epätoivo, masentava murhe ja kaipaus:

— Ei meillä enää mitään ole . . . kaikki, kaikki . . .

Hänen äänensä katkesi rajuun nyyhkytykseen ja hän vaipui laivan kaidepuita vastaan kuin loppuun nääntyneenä.

Kukaan ei puhunut mitään, mutta jokainen tunsi saman tunteen niin tuskallisen selvänä. Heitä ei ole hellitty tuossa kaupungissa: siellä olivat heidän omaisensa kituneet ruoskijain kynsissä, menehtyneet kuoliaaksi vankiluolissa ja kaatuneet kuulien lävistäminä — siellä olivat he itse kärsineet rääkkäystä, vainoa, nälkää . . . Mutta sitä he eivät nyt muistaneet. He muistivat vain lapsuudenkodin, koulun urheilukenttineen, leikkeineen; siellä oli moni heistä elämänsä elänyt, kuoleman uhallakin sen asian puolesta toiminut, jota olivat pitäneet oikeana — siellä olivat useat löytäneet elämänsä ensimmäisen ja ainoan lemmityn, siellä sen kadottaneet. Siellä olivat heidän kalleimmat muistonsa, kaikki, kaikki . . . Ja nyt katoo kaikki. Kyyneleet sumentavat heidän silmänsä ja jokin karvas ja tukehuttava nousee kurkkuun; he eivät häpeä, että he itkevät.

Mereltä oli alkanut puhaltaa jääkylmä tuuli saattaen heidät vapisemaan. Mutta sitä he eivät huomaa

— he tuijottavat vain palavaa kotikaupunkia — jota he eivät enää koskaan näe.